VÄXJÖ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen
3:3

DOM
2016-12-20
meddelad i
Växjö

Mål nr M 2627-15

KLAGANDE
1. Amelie Stenbeck-Ramel
Krokusvägen 43
181 31 Lidingö

2. Birgitta Andersson
Norrgården
Kvinnsgröta 202
380 65 Degerhamn

3. Gunnar Andersson
Adress som 2.

4. Göran Andersson
Mellby 208
386 64 Degerhamn

5. Lennart Andersson
Lundavägen 1
777 60 Söderbärke

6. Marie-Louise Andersson
Saturnusvägen 51
352 64 Växjö

7. Stefan Andersson
Adress som 6.

8. Sven Arrelöv
Västra Storgatan 12 A
633 42 Eskilstuna

9. Björn Björck
Albrunna 133
386 63 Degerhamn

10. Ingegerd Björck
Adress som 9.

11. Eva Blanch
Albrunna 126
386 63 Degerhamn

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Expeditionstid
Box 81 351 03 Växjö	Kungsgatan 8	0470-560 130	0470-560 125	måndag – fredag 08:00-16:00

E-post: mmd.vaxjo@dom.se
www.vaxjotingsratt.domstol.se

12. Anders Carlberg
Norrängsvägen 68
141 43 Huddinge

13. Lena Carlberg
Adress som 12.

14. Fritz Eriksson
Norrholmsgränd 23
127 41 Skärholmen

15. Eva Ettarp
Kommendörsgatan 32
114 48 Stockholm

16. Lars Ettarp
Adress som 15.

17. Karin Gidlöv
Albrunna 113
386 63 Degerhamn

18. Klas-Göran Gidlöv
Adress som 17.

19. Stig Holmstedt
Mattövägen 2
810 21 Gysinge

20. Carin Jadesol
Adress som 8.

21. Henriette Jarild-Koblanck
Albrunna 11
386 63 Degerhamn

22. Ove Johansson
Adress som 11.

23. Richard Koblanck
Adress som 21.

24. Birgitta Lehmann
Albrunna 101
386 63 Degerhamn

25. Peter Lehmann
Adress som 24.

26. Lars Lundgren
Wennerbergsgatan 6
112 58 Stockholm

27. Christina Myrbäck
Albrunna 121
386 63 Degerhamn

28. Ronnie Nederfeldt
Alunvägen 20 B
386 63 Degerhamn

29. Gertrud Olsson
Adress som 26.

30. Lars-Olof Pehrsson
Skolvägen 21
192 70 Sollentuna

31. Stig Ramel
Adress som 1.

32. Riksantikvarieämbetet
Box 1114
621 22 Visby

33. Magnus Signér
Norra Ringvägen 13
352 36 Växjö

34. Suzanne Strindberg
Adress som 30.

35. Sveriges Ornitologiska Förening
Stenhusa Gård
380 62 Mörbylånga

36. Ture Vestberg
Albrunna 142
386 63 Degerhamn

37. Ann-Sofi Wase Vestberg
Adress som 36.

38. Carina Wedin
Maria Prästgårdsgata 7
118 52 Stockholm

39. Sture Wedin
Adress som 38.

40. Ölands Ornitologiska Förening
c/o Hans Ackered
Hallnäsgatan 108
387 70 Löttorp

MOTPART
1. Cementa AB

Ombud: Sara Arvidson
c/o OX2
Box 2299
103 17 Stockholm

2. Mörbylånga kommun
386 80 Mörbylånga

ÖVERKLAGAT BESLUT
Länsstyrelsens i Kalmar län beslut den 23 april 2015 i ärende nr 505-2789-14, se bilaga 1

SAKEN
Anmälan enligt miljöbalken avseende vindkraftverk på fastigheten Albrunna 29:1 i Mörbylånga kommun

---

DOMSLUT

1. Mark- och miljödomstolen avvisar Göran Anderssons, Henriette och Rickard Koblancks, Klas-Göran och Karin Gidlövs, Suzanne Strindbergs och Lars-Olof Pehrssons överklaganden.

2. Med ändring av Länsstyrelsen i Kalmar läns beslut tillerkänner mark- och miljödomstolen Stig Holmstedt, Eva Ettarp och Lars Ettarp klagorätt och tar upp deras överklagande till prövning i detta mål.

3. Mark- och miljödomstolen avslår Cementa AB:s yrkande att avvisa Riksantikvarieämbetets överklagande.

4. Mark- och miljödomstolen avslår yrkandet från Fritz Eriksson om att överlämna målet till regeringen för prövning.

5. Mark- och miljödomstolen avslår Magnus Signérs yrkande om återförvisning till Länsstyrelsen i Kalmar län.

6. Med ändring av Länsstyrelsen i Kalmar läns beslut undanröjer mark- och miljödomstolen Kommunstyrelsen i Mörbylånga kommuns beslut av den 14 januari 2014, § 15, angående föreläggande om försiktighetsmått med anledning av anmälan enligt 9 kap. 6 § miljöbalken. Mark- och miljödomstolen förbjuder verksamheten enligt anmälan.

_____

BAKGRUND

Kommunstyrelsen i Mörbylånga (nämnden) beslutade efter anmälan från Cementa AB (bolaget) att förelägga Cementa AB om försiktighetsmått för uppförande och drift av tre vindkraftverk med maximal totalhöjd 130,5 meter på fastigheterna Albrunna 29:1 i Mörbylånga kommun. Försiktighetsmåtten rörde bl.a. buller, skuggning samt vissa hänsyn till natur- och kulturvärden.

Beslutet överklagades bland annat av Göran Andersson, Lennart Andersson, Stig Holmstedt, Eva Blanch och Ove Johansson, Lars Lundgren och Gertrud Olsson, Sture Wedin och Carina Wedin, Christina Myrbäck, Björn och Ingegerd Björck, Gunnar och Birgitta Andersson, Ann-Sofi Wase Vestberg och Ture Vestberg, Lars och Eva Ettarp, Magnus Signér, Carin Jadesol och Sven Arrelöv, Peter Lehmann och Birgitta Lehmann, Stefan Andersson och Marie-Louise Andersson, Ronnie Nederfeldt, Anders Carlberg och Lena Carlberg, Stig Ramel och Amelie Stenbeck-Ramel, Sveriges Ornitologiska förening, Ölands ornitologiska förening och Fritz Eriksson till Länsstyrelsen i Kalmar Län (länsstyrelsen) som avvisade Eva och Lars Ettarps och Stig Holmstedts överklaganden, och avslog Fritz Erikssons yrkanden om försiktighetsmått. Länsstyrelsen avslog överklagandena i övrigt.

Magnus Signér, Lennart Andersson, Gertrud Olsson och Lars Lundgren, Lars-Olof Pehrsson och Suzanne Strindberg, Fritz Eriksson, Stig Holmstedt, Gunnar och Birgitta Andersson, Sture och Carina Wedin, Christina Myrbäck, Anders och Lena Carlberg, Ture Vestberg och Ann-Sofie Wase-Vestberg, Lars och Eva Ettarp, Göran Andersson, Stig Ramel och Ameli Stenbäck-Ramel, Eva Blanch och Ove Johansson, Peter och Birgitta Lehmann, Klas-Göran och Karin Gidlöv, Sven Arrelöv och Carin Jadesol, Ronnie Nederfeldt, Stefan och Marie-Louise Andersson, Björn och Ingegerd Björck, Richard och Henriette Jarild-Koblanck, Riksantikvarieämbetet, Sveriges Ornitologiska förening och Ölands ornitologiska förening har nu överklagat länsstyrelsens beslut till mark- och miljödomstolen.

YRKANDEN M.M.

Fritz Eriksson, Ronnie Nederfeldt, Peter och Birgitta Lehmann, Anders och Lena Carlberg, Ove Johansson och Eva Blanch, Sven Arrelöv och Carin Jadesol, Klas-Göran och Karin Gidlöv, Sture och Carina Vedin, Ture Vestberg och Ann -Sofie Wase Vestberg, Christina Myrbäck, Henriette Jarild-Koblanck och Richard Koblanck, Stefan och Marie-Louise Andersson, Göran Andersson och Lennart Andersson (gruppen av klaganden) har i första hand yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva länsstyrelsens beslut och att föreläggandena om försiktighetsmått ska undanröjas, anmälningsärendet avvisas samt i enlighet med 27 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd den anmälda verksamheten förbjudas.

I andra hand har de yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva länsstyrelsens beslut samt återförvisa ärendet till kommunen för ny prövning.

Som alternativ till yrkandena ett och två har de yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva länsstyrelsens beslut och undanröja kommunstyrelsens beslut och förelägga verksamhetsutövaren att söka tillstånd enligt 9 kap. 6 § miljöbalken (1998:808), (MB).

De har även, för det fall mark- och miljödomstolen beslutar att verken är tillåtliga, yrkat att mark- och miljödomstolen ska ändra försiktighetsmåtten i länsstyrelsens beslut, och istället föreskriva försiktighetsmått i enlighet med vad som följer under rubriken ”skäl för yrkande 4” i deras överklaganden. Till stöd för yrkandena har gruppen av klaganden i sina i stort sett likalydande skrifter, anfört i huvudsak följande.

Bristande följsamhet mot miljöbalken m.m.

Sökandena har inte genomfört samråd på ett korrekt sätt och har inte heller upprättat en fullständig miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Kommunstyrelsen har inte handlagt ärendet enlighet med förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH), och har inte motiverat sina ställningstaganden tillräckligt. Det finns brister i MKB:n och i handläggningen inför tillståndet enligt 7 kap. 28 a § MB.

MKB är daterad den 28 november 2011. Enligt samrådsuppgifterna i såväl ansökan om tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB som anmälan till kommunen, hölls möte med kommunen den 17 oktober 2011. Samråd har hållits med länsstyrelsen ”genom ansökan om prövning av betydande miljöpåverkan” den 31 oktober 2011. Utredningshandlingen, ”Påverkansunderlag Stora Alvaret” (Ecocom 2011-10-03), är daterad två veckor innan mötet med kommunen. Fågel- och naturvärdesinventeringen utfördes 2010. Syftet med samrådet med länsstyrelsen och kommunen har därmed uppenbart förfelats. Någon redogörelse för samrådet med enskilda har inte lämnats och samråd har inte skett med fastighetsägare i området.

Länsstyrelsen har inte kungjort ansökan och MKB:n avseende tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB. Enligt 6 kap. 8 § MB ska kungörelse ske, om det är lämpligt, för att allmänheten ska få tillgång till information om innehållet. Kungörelse ska alltid ske om ärendet är av stort allmänt intresse. Mot bakgrund av områdets unika karaktär, dess världsarvsstatus, dess betydelse för fågellivet och för de närboende får ärendet anses ha stort allmänintresse.

En anmälan om miljöfarlig verksamhet ska innehålla en MKB i den utsträckning som det behövs i det enskilda fallet. När verksamheten inte antas medföra betydande miljöpåverkan krävs inte att MKB:n innehåller en redovisning av alternativa platser. Redovisningen av alternativa platser är emellertid grundläggande om MKB:n ska fylla sitt syfte att, möjliggöra en prövning mot de allmänna hänsynsreglerna (NJA 2009 s. 321). Det kan inte anses tillräckligt att hänvisa till att andra områden som är utpekade som lämpliga för vindkraft är reserverade av andra verksamhetsutövare. Det saknas även uppgifter om vilka områden eller aktörer som avses.

MKB:n till en ansökan enligt 7 kap. 28 a § MB ska innehålla de uppgifter som behövs för den prövningen. Det är orimligt att ställa lägre krav på redovisning av alternativa platser i fråga om tillstånd enligt 7 kap. 28 a § MB än vid annan prövning.

I vindkraftsplanen anges att man bör undvika lokaliseringar nära fågelskyddsområden och viktiga rast- och födosöksområden samt viktiga flyttfågelsträck. Handlingar från SOF och enskilda ornitologer visar att så inte har skett.

Länsstyrelsen har godtagit sökandenas uppgifter att endast verk (nr 3) berör det skyddade området direkt, och ianspråktar ca 0,2 hektar mark. Enligt ansökan ska två av verken placeras 7 respektive 10 meter utanför gränsen till Natura 2000-området. Delar av fundamenten och de 50 meter långa vingarna kommer därmed att påverka området. Det är även orimligt att länsstyrelsen godkänt 50 meters flyttmån, då verken gränsar till Natura 2000-område, naturreservat och fågelskyddsområde.

Hela Öland är riksintresse enligt 4 kap. § 1 MB. Enligt 4 kap. 2 § MB ska turismens och friluftslivets intressen särskilt beaktas vid bedömningen av tillåtligheten av exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön på Öland. Det gäller även vindkraftsetablering. Utredningen av påverkan på omgivande områden som är riksintressen enligt 3 kap. MB är otillräcklig. Vindkraftverken kommer att medföra sådana skadeverkningar på områdets natur- och kulturvärden att de inte bör anses tillåtliga.

En MKB för prövning enligt 7 kap. 28 b § MB ska innehålla uppgifter om andra pågående eller planerade verksamheter som tillsammans med den ansökta verksamheten kan påverka bedömningen. Någon redovisning av vilka andra verksamheter som ska beaktas har inte lämnats. Länsstyrelsen synes utan kontroll ha godtagit kommunens uppgifter om att området är industriexploaterat. Av MKB:n framgår att vidkraftverk nr 1 och 2 är placerade på mark där intensivt jordbruk bedrivs. Verk 3 ligger norr om och i anslutning till befintlig grusväg och intill gränsen till Stora Alvaret och Natura 2000-område.

Gruppen av klaganden hänvisar till vad som anges om fuktängar, hydrologi och vattenkemi i det överklagade beslutet. Att länsstyrelsen i sitt beslut godtar bedömningen att etableringen av vindkraftverket inte innebär någon ytterligare försämring av bevarandestatusen är orimligt. Berggrunden består av kalksten och sandsten. De geologiska förhållandena på platsen kommer därmed att påverkas av planerade

ursprängningar för kabelgator och för fundament, och arbetena ger irreparabla skador. Det krävs utredning av påverkan på vattenflöden m.m. innan målet kan avgöras. Återställningsåtgärderna enligt beslutet är otillräckliga.

Bristande följsamhet mot plan- och bygglagen

Av 2 kap. 2 § plan- och bygglagen (2010:900), (PBL) följer att en översiktsplan/vindkraftsplan kan utgöra ett gott stöd vid bedömningen av vindkraftverks lokalisering, om ansökan stämmer med planen. I riktlinjerna föreskrivs att verken ska utföras med lägsta tänkbara totalhöjd. Denna fråga har inte utretts i ärendet. Kommunstyrelsen beslut grundas i huvudsak på att området utpekas som lämpligt i tillägget till översiktsplanen. En översiktsplan är inte bindande och en prövning måste därför ske i varje enskilt fall. Den motivering som framgår av beslutet anger endast att fördelarna överväger nackdelarna. Detta uppfyller inte förvaltningslagens krav på motivering när beslutet går enskilda emot.

Kommunen anger i sitt bygglov att området är industriexploaterat, vilket är fel. Av MKB:n framgår att vindkraftverk nr 1 och 2 är placerade på jordbruksmark. Verk 3 ligger intill gränsens till Stora Alvaret och Natura 2000-område. Kommunens beslut saknar uppgift om var på fastigheterna verken ska placeras. Enligt vindkraftsplanen ska exakt placering utredas i varje enskilt fall. Det saknas vidare uppgifter om de planerade kopplingsstationerna. Även om två av de planerade verken enligt ansökan placeras 7 respektive 10 meter utanför gränsen till Natura 2000-området, så kommer delar av fundamenten och de 50 meter långa vingarna att göra intrång i och påverka det området. Därtill har länsstyrelsen godtagit flyttmån om 50 meter.

Av länsstyrelsens beslut framgår att den valda platsen har stöd i vindkraftsplanen. Planen baseras på utredningen Ölandsvind från 2009. Kommunen, i form av kommunalråd, stadsarkitekt och miljöchef har deltagit i framtagandet av Ölandsvind. Vare sig i denna eller i den egna vindkraftsplanen har något om den tidigare prövningen på dessa fastigheter redovisats. Länsstyrelsen har i sitt beslut tagit upp regeringsbeslutet den 25 juni 1998, 97/755/PL som avsåg sex verk med 61 meter totalhöjd på samma fastigheter, men har inte redovisat kammarrättens dom i ärendet. I

regeringens beslut framhålls att en etablering i ett så känsligt område kräver starka skäl och en väl underbyggd översiktlig planering. Länsstyrelsen anser att det nu finns både starka skäl och en väl underbyggd översiktlig planering.

Under processen har det hävdats att regeringens beslut 1998 att avslå en ansökan om vindkraftsetablering på samma plats som nu ansökta endast byggde på att kommunen inte upprättat någon översiktsplan avseende vindkraft. Detta är inte korrekt. Lars Ettarp har två gånger läst igenom hela den då aktuella ärendeakten, och av handlingarna framgår det klart att en sakprövning också ägt rum, vilket styrks av att det i akten finns kopior på prejudikatärenden, rapporter och yttranden. Gruppen av klaganden hänvisar även till Kammarrätten i Jönköpings överlämnande till regeringen med eget yttrande i mål nr 2412-1996.

Då regeringens mål för vindkraftsproduktion för Kalmar län redan är uppnått behövs inte den planerade anläggningen.

Landskapsbilden

I stort sett hela södra Öland omfattas av landskapsbildsskydd. Även om de sökta fastigheterna inte omfattas av skyddet, blir påverkan om verken uppförs betydande på omgivande områden som omfattas av skyddet. Kommunens bedömning av påverkan på landskapsbilden är orimlig, då beslutet rör 130 meter höga verk i ett av Sveriges flackaste landskap.. Länsstyrelsens beslut verkar vara taget utan kunskap om eller besök på platsen. Ställningstagandet bygger på ett antal fotomontage. Sådana kan alltid ordnas så att de ger önskat intryck. Verken vid Grönhögen är 45 meter höga och syns på ett avstånd om 9 kilometer, vilket ska jämföras med de nu planerade 130 meter höga verken med kraftigare tornkonstruktion.

Gruppen av klaganden hänvisar till Mörbylånga kommuns tjänsteskrivelse den 30 januari 2013 med yttrande till länsstyrelsen angående Energimyndighetens förslag om uppdatering av riksintresse för vindbruk, angående bl.a. att Stora Alvaret och Ottenby skulle bli riksintresse för vindbruk. De hänvisar även till ett utdrag ur samrådshandling till Översiktsplan 2014 från den 11 februari 2014 för Mörbylånga

kommun. Den planerade etableringen påverkar landskapsbilden och kommer att dominera den på det sätt som kommunen motsätter sig. Effekterna torde bli sådana som kommunen anser vara oacceptabla och kan därför inte anses vara sådan användning av området som från allmän synpunkt medför en god hushållning.

Hotet om indragning av världsarvet

Kommunen anger i sitt beslut att vindkraftverken inte anses oförenliga med områdets status som världsarv. En skrivelse daterad november 2011 från svenska ICOMOS har behandlats vid kommunens beslut. Länsstyrelsen har därmed ansett att beslutet inte har fattats på ett bristfälligt underlag.

Det motsägs av innehållet i två skrivelser från Riksantikvarieämbetet, från den 25 september 2013 och den 16 december 2013 som anger att risk för indragning av världsarvet är överhängande om en etablering sker, vilket baseras på underlag från Unesco. Skrivelserna är daterade före kommunens beslut om bygglov. Länsstyrelsen har noterat att Riksantikvarieämbetet yttrat sig under kommunens handläggning, men varningarna för indragning av världsarvet har inte återgetts eller beaktats. Sverige har ratificerat världsarvskonventionen och regeringen har lovat att skydda världsarvet. Länsstyrelsen var skyldig att göra en konventionstrogen lagtolkning t.ex. avseende tillämpningen av 2 kap. 2 och 6 §§ PBL och borde ha inhämtat regeringens mening innan ärendet avgjordes.

Särskilt om påverkan genom buller

Totalt sett ökar bullernivån i området då buller från de planerade verken adderas till bullret från befintliga verksamheter. Inversion är ett meterologiskt tillstånd som ofta förekommer över södra Öland. Det innebär att luft lägger sig som ett lock på låg höjd över ett område. Ljud kan då studsa mot inversionslocket istället för att spridas uppåt. Påverkan av buller ökar därmed påtagligt både i styrka och utbredning jämfört med tillämpad ljudberäkning. Sakförhållandet vidimeras av Conny Larsson, forskare i meterologi vid Uppsala Universitet.

Det är känt att s.k. interferensljud uppstår vid för korta avstånd mellan vindkraftverk. Avståndet mellan de planerade verken är 380 m. Lars Andersson, chef för Energimyndighetens vindenhet uppger, att tumregeln för avståndet mellan två vindkraftverk är 5-6 rotordiametrar, för optimal vindfångst och undvikande av interferensljud. I detta ärende borde inbördes avstånd vara 500-600 meter. Risk för interferens vid vissa vindriktningar föreligger och kan komma att öka bullernivåerna.

I de områden som angetts ha samma funktion som tysta områden i förslaget till översiktsplan från 2014, ska riktvärdet 35 dB(A) ska tillämpas istället för 40 dB(A).

Fåglar

Sökandenas underlag avseende fåglar är undermåligt. Till skillnad från sökandenas inventering har den välmeriterade ornitologen Göran Andersson genomfört långtidsstudier från sex olika observationspunkter i området. Han har inventerat den atlasruta som innehåller samtliga fem verk. Inventeringen av atlasrutan åren 2004-2011, inom ramen för Artdatabanken, Artportalen/Svalan, visar jämte Ottenbyområdet det största antalet häckningsindicier på Öland, 150 arter. Av dessa är nio arter med på den svenska rödlistan och fem med i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv. Enligt rapportsystemet Svalan har totalt 228 fågelarter setts i området.

Tranan som är upptagen i fågeldirektivet och är karaktärsfågel för Natura 2000-området, häckar i närområdet och ses ofta flyga förbi kalkbrottet under häcknings- och sträcktid. Under september kommer efter solnedgången sträck omfattande 1000-2000 tranor till Albrunna kalkbrott för att övernatta. De anländer på låg höjd 30-50 meter över marken, från norr och drar söderut där de fem verken planeras.

Det svenska beståndet av den rödlistade höksångaren finns i huvudsak på Öland. Höksångaren är revirhävdande. Den omnämns i MKB:n, men i lägre antal än de tjugo revir som ornitolog Gabriel Norevik, Linneuniversitetet i Kalmar, fann vid inventering i Albrunna klakbrott 2012. Området hyser därmed en tiondel av den öländska populationen. Höksångaren läggen endast en kull om 4-5 ägg. Föräldrarna kan flyga flera hundra meter för att hämta mat till ungarna under matningen. Det

finns ingen tidigare erfarenhet av ett eller flera vindkraftverk placeras i eller mycket nära en sådan tät höksångarpopulation. Här måste försiktighetsprincipen gälla. I etableringsområdet strålar två av landets tre ”motorvägar” för flyttande gäss samman, och det finns gott om rapporter av stora sträck som sneddar genom området.

Skäl för yrkande 2

Ansökan om bygglov gavs in till kommunen den 30 oktober 2011 och ansökningar skickades ut för yttrande den 5 april 2013. Samhällsbyggnadsutskottet beslöt den 14 november 2013 att rekommendera kommunstyrelsen att tillstyrka ansökningarna. Kommunstyrelsen beslöt vid sammanträde den 4 december 2013, § 293, att föreslå kommunfullmäktiges att bevilja bygglov. Ärendet sattes upp på ärendelistan till fullmäktiges sammanträde den 17 december 2013. Kort innan sammanträdet insåg kommunchefen att fullmäktige inte hade befogenhet att besluta. Istället togs ärendet på nytt upp i kommunstyrelsen den 14 januari 2014. Vid mötet den 14 januari 2014 deltog i stort sett samma ledamöter som vid sammanträdet den 4 december 2013.

Ledamöterna som deltog i beslut den 14 januari 2013, tog genom sitt ställningstagande den 4 december 2013 ställning till förmån för sökandena. Förtroende för kommunstyrelsens opartiskhet var därför rubbat vid mötet den 14 januari 2014. De ledamöter som deltog i beslutsfattande både den 4 december 2013 och den 14 januari 2014 var därför jäviga enlig 11 § förvaltningslagen och 6 kap. 24 § kommunallagen. Beslutet ska därför undanröjas och ärendet återförvisas.

Skäl för yrkande 3

Enligt 26 a § FMH ska den myndighet som handlägger ett anmälningsärende om vindkraftsetablering pröva om verksamheter behöver tillståndsprövas. Vid den bedömningen ska kriterierna i bilaga 2 till förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar beaktas. Kriterierna delas in i projektets karakteristiska egenskaper och projektets lokalisering, vilka ska beaktas i förhållande till de möjliga effekternas karakteristiska egenskaper. Om verksamheten antas medföra en betydande miljöpåverkan ska myndigheten förelägga verksamhetsutövaren att ansöka

om tillstånd. Länsstyrelsen skriver i sitt beslut att något absolut hinder mot att behandla ärendena som anmälningar inte har förelegat.

Länsstyrelsen borde ha beslutat om föreläggande om tillstånd i ett så känsligt ärende som det aktuella. Betydelsen av huruvida etableringen behandlas som en anmälan eller som en ansökan om tillstånd har belysts av Mark- och miljööverdomstolen i ett flertal avgöranden, senast i mål nr M 4358-14, den 12 november 2014. Kommunstyrelsen har inte gjort någon självständig bedömning av om verksamheten ska antas medföra betydande miljöpåverkan. Den bedömning som länsstyrelsen gjorde 2012 var begränsad till verksamhetens påverkan på Natura 2000-området och inkluderade inte övriga allmänna och enskilda intressen. Under alla förhållanden kan bedömningen i fråga om betydande miljöpåvekan inte anses bindande för en efterkommande prövningsmyndighet (jfm prop. 1997/98:45 II s. 58).

Skäl för yrkande 4

Försiktighetsmått bör vara så noggrant och konkret utformade att de är möjlig för tillsynsmyndigheten att med effektivitet ingripa vid överträdelser. Försiktighetsmåttet angående anläggningar av vägar, fundament, el- och teleledningar är för otydligt. Helst bör inga skador på angivna värden uppkomma. Länsstyrelsen borde ha övervägt nödvändiga skärpningar. När det gäller höksångaren som berörs av verk 3 bör det vara förbjudet att göra ingrepp i buskage som utgör tillhåll för arten. Tillsynsmyndigheten bör utse den som ska göra inventeringen och även godkänna inventeringen. Byggstarten bör anpassas så att den inte stör höksångarens häckning. Förekomsten av fladdermöss bör medföra att verksamheten förbjuds. Alla föreskrifter som rör fladdermöss ska tas in i beslutet. Säkerhetsföreskrifterna för fladdermöss bör gälla om avståndet är två kilometer eller mindre.

Försiktighetsmått måste skrivas in för att skydda ängshöken. Försiktighetsmåttet bör formuleras så att verken inte får vara i drift under ängshökens häckningsperiod. En motsvarande bestämmelse för havsörn och kungsörn och tranor bör införas avseende de perioder som örnar frekvent vistas i området. Liknande säkerhetsbestämmelser bör införas för den tid då de stora flyttsträcken av gäss berör området.

Gruppen av klaganden hänvisar till den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut.

Fritz Eriksson, Ronnie Nederfeldt, Peter och Birgitta Lehmann, Lennart Andersson, Ove Johansson och Eva Blanch har utöver vad de anfört ovan även tillagt i huvudsak följande. De hänvisar till Naturvårdsenhetens vid länsstyrelsen i Kalmar läns yttrande den 18 juni 2014 och Kulturmiljöenheten vid länsstyrelsen i Kalmars yttrande den 24 september 2012.

Ronnie Nederfeldt och Lennart Andersson har utöver vad de anfört ovan även tillagt i huvudsak följande. Två ängshökar har sommaren 2015 häckat några hundra meter från ett av de planerade verken. Av landets fåtaliga ängshökar finns merparten på Öland. Av 2015 års 20 häckningar resulterade bara nio i flygga ungar, det sämsta resultatet på 40 år. De två ovan nämnda häckningarna har resulterat i sammanlagt sex flygga ungar, vilket visar att området är lämpligt för häckning och födosök. Arten har observerats många gånger som födosökande på platsen under 30 år. Han hänvisar även till att mindre hotade arter i praxis varit tillräckligt för att förhindra etablering av vindkraftverk.

Anders och Lena Carlberg samt Ture Vestberg och Ann-Sofie Wase Vestberg har utöver vad de angett ovan hänvisat till en skrivelse av Stig Holmstedt rörande inverkan på fågel och fladdermusfaunan vid Albrunna, och till ett sammandrag av en norsk avhandling om påverkan på havsörn, som de bifogat till sina överklaganden.

Anders och Lena Carlberg, Sven Arrelöv och Carin Jadesol, Sture Wedin och Carina Wedin, Ture Vestberg och Ann-Sofie Wase Vestberg, Christina Myrbäck samt Stefan och Marie Andersson har vidare lämnat en mängd synpunkter på de försiktighetsmått som beslutats av länsstyrelsen. De har också ifrågasatt om underlaget är tillräckligt för en bedömning av om anläggningsfasen omfattar tillståndspliktig vattenverksamhet.

Sture Wedin och Carina Wedin hänvisar utöver vad de angett ovan även till en skrivelse av Stig Holmstedt om vindkraftverks påverkan på fågel och fladdermusfaunan i Albrunna, samt till Fritz Erikssons överklagande från den 25 maj 2015.

Peter och Birgitta Lehmann har också yrkat att mark- och miljödomstolen ska begära in yttrande från Naturvårdsverket. De har utöver vad de angett ovan även bifogat en skrift som, med undantag av vad han anfört om talerätt, i huvudsak överensstämmer med Stig Holmstedts överklagande till mark- och miljödomstolen. De har även hänvisat till en skrivelse av Stig Holmstedt rörande inverkan på fågel och fladdermusfaunan vid Albrunna, till hans överklagande från den 25 maj 2015 och till ett sammandrag av en norsk avhandling om påverkan på havsörn. De har vidare i huvudsak angett att de kommer att störas av ljudet och skuggorna från verken. De kommer att märka av verken hela tiden då ögonen dras till deras rörelser.

Stig Ramel och Amelie Stenbeck-Ramel har också yrkat att mark- och miljödomstolen med ändring av länsstyrelsens beslut ska återförvisa ärendet till nämnden för vidare utredning. Till stöd härför har de i huvudsak anfört följande.

Landskapsbild och Världsarvsstatus

Bolagets utredning av landskapsbilden saknar i viktiga delar referenser till forskning och validerad metodik. Utredningen är undermålig och kan inte ligga till grund för ett beslut avseende riksintresset. Det framgår inte på vilka grunder länsstyrelsens beslutat att etablering kan ske. Regeringen fann den 25 juni 1998 att en etablering av lägre verk inte kunde ske området.

Djur- och fågelliv

Beslutsunderlaget avseende påverkan på fågellivet inte är otillräckligt. Utredningar som legat till grund för beslutet är inte i tillräcklig utsträckning tillämpliga avseende påverkan från den anmälda verksamheten. Ecocoms utredning bygger endast på två dagars inventering av havsörnsbon i området. Det har skett flera observationer av havsörn i området, och även spelflykt, som kan vara tecken på kommande etableringar i området. I beslutet refereras till en spansk studie av vindkraftsanläggningars

påverkan på ängshöken, som stöd för att påverkan är ringa, men slutsatserna som dras i beslutet är för långtgående. Studien är gjord under helt andra betingelser än de i det aktuella området. Ett beslut av den aktuella slaget måste baseras på fältstudier av större omfattning. Det gäller inte minst effekten på de fågelsträck som passerar området. I nuläget är det inte känt vilken påverkan blir. Stöd saknas också för länsstyrelsens uttalande om att gäss undviker vindkraftverk i mörker och dimma.

Sven Arrelöv och Carin Jadesol samt Stig Ramel och Amelie Stenbeck-Ramel har, utöver vad de angett ovan även tillagt i huvudsak följande. Även om de aktuella vindkraftverken ligger inom de värden som traditionella mätmetoder för ljudmätning utgår från, och som avser de för människan hörbara registret, åstadkommer verken ändå ljud som bidrar till en olägenhet för närboende.

Turbiner av den planerade typen åstadkommer lågfrekvent buller bestående av ljud och vibrationer nedom det för människan hörbara registret. I en studie av Møller och Pedersen påvisas dels att en signifikant del av ljudet från vindkraftverk är lågfrekvent, och att det är ställt utom allt tvivel att den lågfrekventa delen av bullret spelar en viktig roll i hur bullernivån uppfattas av grannar till verken. Det har tidigare varit svårt att evaluera effekterna av lågfrekventa ljud eftersom de flesta mätningarna görs inom det hörbara ljudspektrat och då gränsvärdena inte är anpassade till det lågfrekventa registret. Idag finns kriterier för bedömning av effekter av lågfrekvent ljud. Människans uppfattning av lågfrekventa ljud och de negativa effekterna på som det ger, har inte att göra med hörselorganen, utan snarare vibrationskänslighet i andra delar av kroppen. Experimentella studier visar på påtagliga emotionella effekter av det lågfrekventa ljudet. Mest oroande är att det i ett flertal studier påvisats effekter på cellulär, strukturell nivå i olika vävnader som effekt av lågfrekvent buller, även vid relativt låga effekter. Det finns idag ett sjukdomspanorama kallat ”Vibroacoustic disease” orsakat av lågfrekvent buller, som har kunnat diagnosticeras hos allmänheten och hos barn. Experimentella studier visar att lågfrekvent buller kan ge cellulära förändringar i magsäcksslemhinna, tolvfingertarmens slemhinna och i spottkörtlarna. Slutsatsen är att lågfrekvent buller kan vara en del-

orsak till dyspepsi, innebärande illamående och buksmärta av magkatarrtyp i samband med måltid. Tillståndet är vanligt och kostsamt för samhället.

Minst en studie har påvisat att trafikbuller har negativ inverkan på vissa fågelarter. En viktig del av trafikbullrets negativa effekter ligger inom det lågfrekventa området. Trafikbuller är i motsats till buller från vindkraftverk inte konstant. Det kan därför antas att de negativa effekterna av bullret från vindkraftverken är allvarligare än det från trafiken. Det är okänt hur lågfrekvent buller påverkar kräldjur. En kommun och flera länder har säkerhetsavstånd för boende vid vindkraftverk om 1 och i vissa fall 2 kilometer, med hänsyn till lågfrekvent buller och av försiktighetskäl.

Henriette Jarild-Koblanck och Richard Koblanck har vidare yrkat att kommunens beslut om vindkraftsplan ska upphävas.

Henriette Jarild-Koblanck och Richard Koblanck, Stig Ramel och Amelie Stenbeck-Ramel har utöver vad de anfört ovan, hänvisat till vad de anfört till länsstyrelsen.

Gunnar och Birgitta Andersson har yrkat att mark och miljödomstolen med ändring av länsstyrelsens beslut ska avslå bolagets ansökan. Till stöd för sitt yrkande har de hänvisat till den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut. De hänvisar även till vad de tidigare anfört till länsstyrelsen, samt menar att ingrepp i marken kan påverka tillgången och kvaliteten på vattnet i området.

Stig Holmstedt har yrkat att han ska tillerkännas klagorätt. Han har vidare yrkat att mark- och miljödomstolen ska undanröja nämndens beslut och att ansökan i första hand ska avslås och i andra hand återförvisas till nämnden för fortsatt handläggning. Till stöd för sina yrkanden har han hänvisat till vad han anfört till länsstyrelsen, till Naturvårdsenhetens vid länsstyrelsen i Kalmar läns yttrande den 18 juni 2014 och till den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut.

Han är berörd allmänhet enligt artiklarna 2.5, 6 och 9.2 i Århuskonventionen. Han bor endast 4,5 kilometer från verken och kommer att se dem. Åtgärder som riskerar

att försämra naturvärdena i ett Natura 2000-område är inte tillåtliga även om de utförs utanför området. En etablering riskerar att inverkar på häckningar i området av havsörn, kungsörn, ängshök, brun kärrhök och stenfalk. Han hänvisar till en norsk avhandlings rekommendation av fem kilometer skyddsavstånd, till ett sammandrag av den, och till Birdlife Sveriges hittills rekommenderade skyddsavstånd om tre kilometer. Inom tre kilometer från den planerade etableringen häckar sannolikt två havsörnspar. Den industriexploaterade delen av området är inte längre aktuell för etablering. Tidigare exploatering är inte relevant, då det är i luften och inte på marken verken gör störst skada, på de fåglar och fladdermöss som finns i området.

Suzanne Strindberg och Lars-Olof Pehrsson har yrkat att de ska tillerkännas klagorätt, samt att mark- och miljödomstolen ska avslå ansökan. Till stöd för sina yrkanden har de anfört i huvudsak följande. De är berörda av beslutet. Information och samråd har skötts dåligt. Etableringen påverkar värdet på deras fastighet. Verken kommer att dominera deras himmel och horisont. De hänvisat till Naturvårdsenhetens vid länsstyrelsen i Kalmar läns yttrande den 18 juni 2014, till den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut, och till Fritz Erikssons överklagande.

Eva och Lars Ettarp har yrkat att mark- och miljödomstolen med ändring av länsstyrelsens beslut ska tillerkänna dem klagorätt. De har vidare yrkat att mark- och miljödomstolen ska upphäva länsstyrelsens beslut och att föreläggandena om försiktighetsmått ska undanröjas, anmälningsärendet avvisas samt i enlighet med 27 § förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd, den anmälda verksamheten förbjudas. Till stöd för sitt yrkande har de anfört i huvudsak följande.

Ärendet är prejudicerande för hela södra Ölands fortsatta utveckling. De hänvisar härvid till att ICOMO Internationals uttalat att ett bevarande av de signifikanta kulturella dragen av södra Öland inte är möjligt med hänsyn till skalan på vindkraftsverken och att de kommer att vara synliga över hela alvaret. Förändringen av landskapet kommer att medföra hög risk för att det förlorar grunderna för sin nominering. Länsstyrelsen har trots information om ICOMOS Internationals inställning beslutat att verken får uppföras. Om så sker finns inget hinder mot att Mörbylånga

kommun medger uppgradering av de relativt småskaliga grupper av vindkraftverk som finns vid Grönhögen, Ventlinge och Eckels udde till verk av mins samma storlek. Eva och Lars Ettarp hänvisar till att kommunen under ett antal år haft flera ärenden rörande vindkraftverk i deras närhet, vilka avslagits med hänvisning till landskapsbildsskyddet. Om ställningen som världsarv går förlorad löper de stor risk att deras fastighet minskar i värde och deras livskvalitet försämras. Eva och Lars Ettarp har även hänvisat till att de är klagoberättigade enligt Århuskonventionens regler om berörd allmänhets deltagande i miljömål.

De har vidare framfört en mängd synpunkter på länsstyrelsens hantering av ärendet. Länsstyrelsen borde ha gjort en tolkning i enlighet med Unescokonventionens krav. Ett världsarv har många aspekter utöver de juridiska. De har utöver ovan anfört i huvudsak detsamma som framförts i klagandenas gemensamma skrivelse ovan avseende landskapsbilden, bristande följsamhet mot MB och FMH, bristande följsamhet mot PBL. De har vidare hänvisat till vad som anförts i ärendet av Fritz Eriksson och Göran Andersson. De har också hänvisat till Miljö- och byggnadsnämnden i Mörbylånga kommuns beslut den 20 oktober 2010, § 163, den 19 november 2008, § 228, och den 20 augusti 2008, § 154 och till mark- och miljödomstolens vid Växjö tingsrätts dom från den 25 augusti 2011 till stöd för att ett stort intresse finns för att etablera vindkraft i området. De har också hänvisat till regeringens skrivelse den 14 mars 2002 om innebörden av Unescos världsarvskonvention.

Lars Lundgren och Getrud Olsson har yrkat att mark- och miljödomstolen ska undanröja nämndens beslut och att ansökan i första hand ska avslås och i andra hand återförvisas till nämnden för fortsatt handläggning. Till stöd för sina yrkanden har de anfört i huvudsak följande. De hänvisar till den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut samt till de skrifter av Stig Holmstedt och Fritz Eriksson som de bifogat till sina överklaganden.

Eva Blanch och Ove Johansson har vidare yrkat att mark- och miljödomstolen ska ompröva länsstyrelsens beslut om tillstånd enligt 7 kap. 28 b § MB. De har även utöver vad de anfört ovan i huvudsak anfört följande. De hänvisar till att en genom-

lysning och korrigering av arbetssätt och metoder för länsstyrelsen har aviserats av statssekreterare och länsråd. De uttrycker oro att förhållandena på länsstyrelsen inverkat på länsstyrelsens beslut från den 17 oktober 2012 och länsstyrelsens beslut från den 26 mars 2012. Deras slutsats är att cheferna på länsstyrelsen inte var nöjda med handläggaren Carl-Axel Perssons beslutsunderlag och förslag till beslut och gav direktiv att avslå överklagandena. De anser inte att de alternativa placeringarna av verken utretts tillräckligt och hänvisar även till en uppdaterad sammanställning av Stig Holmstedt, som bifogats till yttrandet. De har även lämnat en mängd synpunkter på de försiktighetsmått som beslutats av länsstyrelsen samt ifrågasatt om underlaget är tillräckligt för en bedömning av om anläggningsfasen omfattar tillståndspliktig vattenverksamhet.

Fritz Eriksson har yrkat att mark- och miljödomstolen ska besluta om ekonomisk säkerhet för det fall verken byggs. Han yrkar vidare att mark- och miljödomstolen med eget yttrande ska överlämna målet till regeringen. Han yrkar också att domstolen ska begära in yttrande från Naturvårdsverket för att belysa miljöfrågorna i ärendet. Han har för egen del, utöver vad han anfört ovan i huvudsak tillagt följande.

Ängshök

Förhållandena i området är goda för ängshöken. Att häckningar återkommer år efter år visar att markerna kommer att vara viktiga för arten även framledes. De ängshökspar som häckade nära ett av de tre planerade verken sommaren 2015 fick fram sammanlagt sex flygga ungar. Det visar att området är väl lämpat för häckning, att födotillgången är god i området och att fortsatta häckningar kan förväntas.

Det är en missuppfattning att ängshökar alltid flyger lågt över marken. När hanen på högre höjd återvänder till boet med byte stiger honan ofta uppåt från boet och paret virvlar runt på höjd över området tills hanen släpper bytet, vilket honan fångar upp. Roterande vingar från vindkraftverk där hastigheten i ytterspets är mycket hög kan då bli döden för någon i paret, och ungarna kommer då att svälta ihjäl. Han hänvisar även till SNV:s rapport 6465, enligt vilken anläggandet av vindkraftverk intill ängshökens häckningsplatser har medfört att ängshökarna har övergivit platsen.

Miljökonsekvensbeskrivning

Bedömningarna i MKB:n saknar i delar redovisning av bakomliggande fakta och källhänvisningar samt bakomliggande resonemang. Faktorer och synsätt som talar emot ansökan har utelämnats. Miljöpåverkan och produktionsfaktorer har blandats samman och bedömningarna utgår från att kommunen pekat ut området. MKB:n ska utgöra underlag för kommunens prövning av området och kan inte vila på att kommunen har föreslagit området. MKB:n berör knappt att etablering enligt vindkraftsplanen ska prövas mot riksintresset Albrunna-Vickleby. I arbetet med vindkraftsplanen utgick området Albrunna Södra då en etablering bedömdes inverka på kulturmiljö, naturintressen och det rörliga friluftslivet. Albrunna norra ligger endast en kilometer ifrån Albrunna Södra, och områdets påverkas på samma sätt.

Bolagets konsulter som tog fram MKB:ns lanskapsanalys har baserat utredningen på egna tidigare erfarenheter, andra objekt samt forskning grundat på få referenser. Att de inte har använt Boverkets vindkraftsbok eller dess tillägg angående landskapsanalys ger anledning att granska metoder och resultat. Fritz Eriksson hänvisar härvid till vindkraftsboken samt ifrågasätter innehållet i MKB:n och dess fotomontage. Han hänvisar även till Boverkets skrift Vindkraften och landskapet.

Världsarvet

Han hänvisar även till ett utdrag om världsarv ur Boverkets PBL-kunskapsbanken. Södra Ölands odlingslandskap utgör enligt ett Unescobeslut ett kulturvärldsarv. Vidare hänvisar han till regeringens beslut den 6 februari 2014 om antagande av en Unescostrategi, till mark- och miljödomstolen i Nackas avgörande den 9 januari 2015, i mål nr M 4662-13 samt till regeringsskrivelsen 2001/02:171.

Alternativa placeringar

En översiktlig redovisning av hindren för övriga alternativa placeringar krävs för att möjliggöra en prövning. Riksintresset för vindkraft i Kalmarsund är ett intressant alternativ och har utrymme för ett tjugotal verk. Det ligger utanför världsarvet, de tre riksintressena, naturreservat och Natura 2000-område.

Övrigt

Han ifrågasätter utredningen av nollalternativet och efterfrågar en grundligare utredning av det. Sökandena måste visa att det lågfrekventa buller som en etablering kan medföra inte innebär skadlig påverkan på bin. Han hänvisar också till en lista över hotade arter som finns inom området. Ingen hänsyn har tagits till dem i MKB:n och inventering och dokumentation av dem är bristfällig. Han hänvisar till en karta över tidigare inventering av kärlväxter. Till stöd för sin inställning har han även bifogat en skrivelse av Stig Holmstedt rörande inverkan på fågel och fladdermusfaunan vid Albrunna och en icke undertecknad skrift som i huvudsak överensstämmer med Stig Holmstedts överklagande till mark- och miljödomstolen.

Magnus Signér har i första hand yrkat att mark- och miljödomstolen ska återförvisa ärendet till länsstyrelsen för omprövning. Han har vidare yrkat att mark- och miljödomstolen ska undanröja nämndens beslut och att ansökan i andra hand ska avslås och i tredje hand återförvisas till nämnden för fortsatt handläggning. Till stöd för sina yrkanden har han anfört i huvudsak följande.

Han hänvisar till vad han tidigare framfört i ärendet. Länsstyrelsen har i sitt beslut angett att han tillsammans med övriga överklaganden ”har i likalydande skrivelser anfört” yrkanden. Det stämmer inte. Länsstyrelsen har bortsett från hans unika formuleringar och argument. Mark- och miljödomstolen ska därför återförvisa ärendet till länsstyrelsen för omprövning, vid vilken hela hans överklagande ska beaktas.

Åtgärder som riskerar att försämra naturvärdena i ett Natura 2000-område är inte tillåtliga även om de utförs utanför området. En etablering riskerar att inverka på häckningar i området av havsörn, kungsörn, ängshök, brun kärrhök och stenfalk. Han hänvisar till en norsk avhandlings rekommendation av fem kilometer skyddsavstånd och till Birdlife Sveriges hittills rekommenderade skyddsavstånd om tre kilometer. Inom tre kilometer från den planerade etableringen häckar sannolikt två havsörnspar. Den industriexploaterade delen av området är inte längre aktuell för etablering. Tidigare exploatering är inte relevant, då det är i luften verken gör störst

skada, på de fåglar och fladdermöss som finns i området. Han hänvisar till en skrivelse av Stig Holmstedt rörande inverkan på fågel- och fladdermusfaunan vid Albrunna, och till Naturvårdsenhetens vid länsstyrelsen i Kalmar läns yttrande den 18 juni 2014 samt till den skiljaktiga meningen i länsstyrelsens beslut.

Björn och Ingegerd Björck har yrkat att föreläggandena om försiktighetsmått ska undanröjas och anmälningsärendena i första hand avvisas och i andra hand återförvisas till nämnden för fortsatt handläggning. Till stöd för sina yrkanden har de i huvudsak hänvisat till den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut.

Birdlife Sverige, (Sveriges Ornitologiska Förening) och Ölands Ornitologiska Förening, (nedan föreningarna) har yrkat att mark- och miljödomstolen med ändring av nämndens och länsstyrelsens beslut ska avslå ansökan, samt att domstolen ska inhämta yttrande från Naturvårdsverket. Till stöd för sina yrkanden har de i huvudsak anfört följande. De hänvisar till vad de tidigare gett in i ärendet den 1 maj 2013, den 21 oktober 2013, den 4 februari 2014 och den 1 november 2015.

Häckande fåglar

Föreningarna anser att etableringen inkräktar på Natura 2000-området och de arter som häckar där. Exploatörens inventeringar gav endast två notiser om ängshök, men utöver dessa föreligger åtskilliga observationer som befäster att arten häckar i området alldeles öster om den planerade vindkraftsparken. Arten löper uppenbar risk att påverkas. Att en exploatering inkräktar på ängshökens revir och födosöksområde inom Natura 2000-område är oacceptabelt, även om byggnationen genomförs på områdets gräns. Ängshöken hyser så stort skyddsvärde att den bör omfattas av samma rättspraxis som exempelvis kungs- och havsörn, d.v.s. minst 2 kilometers skyddszon till boplatser. Risken för kollision svårbedömd men inte försumbar.

Havsörn är numera etablerad i området och ett bo ligger med största sannolikhet sydost om den planerade vindkraftsparken. Reviret för detta par sträcker sig västerut till Kalmarsund och örnarna företar regelbundna flygturer genom den planerade vindkraftsparken. Då etablerade örnar ofta bygger flera bon inom sitt revir är det

sannolikt att så kommer att ske i lämpliga träddungar mycket nära exploateringsområdet. Det framgår tydligt av såväl svensk som europeisk naturlagstiftning att det inte enbart är boplatser som måste skyddas, utan även arternas livsmiljöer. Uppförande av de planerade verken riskerar att tränga undan örnarna från områden inom deras revir och dessutom föreligger en uppenbar kollisionsrisk för en särskild skyddsvärd art inom Natura 2000-område, vilket är skäl nog för att avslå ansökan.

Inga undersökningar har gjorts rörande det stationära havsörnsparets, eller om gästande örnars rörelser på den aktuella platsen. Utanför häckningssäsongen kan momentant 5-10 havsörnar vara närvarande och under en säsong gästas området av åtskilligt fler. Mark- och miljööverdomstolen har i mål nr M 6010-11 slagit fast att vindkraftverk inte får uppföras i närheten av viktiga övervintringsplatser för örnar.

Förutom havsörn häckar flera särskilt skyddsvärda rovfågelarter (inom Natura 2000-området) i närheten av vindkraftprojektet, som därmed riskerar att utöva påverkan även på dessa. Det bör framhållas att det under 2014 åter konstaterades häckning av kungsörn på Öland, i det revir som tidigare refererats till och som nu är det enda aktiva som föreningarna känner till. Kungsörnen är sannolikt den svenska fågelart som omgärdas av störst juridiskt skydd. Den måste betraktas vara en i området etablerad art och kräver därmed stort hänsynstagande. Att utifrån denna vetskap bygga vindkraftverk som riskerar att påverka såväl kungsörn som havsörn, ängshök och stenfalk m.fl. särskilt skyddsvärda rovfåglar som häckar inom ett Natura 2000-område är inte förenligt med MB:s hänsynsregler.

Kungsörn

Kungsörn har även fortsättningsvis noterats på södra Öland under sommaren 2015. Det befäster indikationerna på ett aktivt revir i närheten av de planerade verken.

Höksångare

Länsstyrelsen bedömer inte att etableringen kommer att innebära någon habitatförlust för den hotade höksångaren om buskage sparas. Det saknas garantier för att påverkan inte blir större än vad som tidigare antagits och det finns inga beslut om

uppföljning. Det saknas kunskap om hur höksångaren påverkas av vindkraftsutbyggnad. Området hyser Sveriges sannolikt tätaste population, vilken utgör 6 % av det totala beståndet, varför stor försiktighet måste tillämpas.

Ängshök

Häckningsframgången hos den öländska ängshökspopulationen var 2015 den sämsta på 40 år. Bara nio av 28 kända par lyckades få ungar på vingarna. Två av de par som lyckades hade sina bon i direkt anslutning till, inom 500 meter från de planerade verken vid Albrunna. Det understryker det olämpliga i att meddela projektet tillstånd. I enlighet med gällande rättspraxis för särskilt skyddsvärda fågelarter kan utbyggnad inte tillåtas nära häckningsplatser för en rovfågel som på svenska rödlistan klassas som starkt hotad och är upptagen i fågeldirektivets bilaga 1.

Pilgrimsfalk

Den senaste tiden har en jagande pilgrimsfalkshona vid upprepade tillfällen noterats i direkt anslutning till de planerade verken och under sommaren har ovanligt många observationer (även ungfåglar) registrerats på södra Öland. Pilgrimsfalken kanske är på väg att återetablera sig på ön.

Småtärna

I början av juni 2015 noterades inte mindre än åtta individer på lokalen vilket tyder på kolonisering. Observationer gjordes som bekräftar in-/utflygning just där uppförandet av de sydligaste verken planeras.

Flyttande fåglar

Länsstyrelsen verkar ha missuppfattat beskaffenheten hos den stora fågelflyttled som passerar södra Öland, dels genom att den anger att den koncentreras till fågelskyddsområdet Stormaren strax bredvid exploateringsområdet och dels genom att man hädar att kollisionsriksen är liten eftersom sträcket passerar i nord-sydlig riktning. Föreningarna har i tidigare skrivelser redogjort för hur olika fågelgrupper generellt flyttar över ön. Stora mängder flyttfåglar passerar på bred front över södra Öland och orienterar sig inte efter eventuella lämpliga rastplatser eller fågelskydds-

områden. Lika stora antal flyger förbi den planerade vindkraftsparken som över Stormaren. Även om det finns en betydande nord-sydlig gradient hos de flesta flyttfåglarna så sträcker exempelvis de stora mängderna gäss huvudsakligen i öst-västlig riktning över Öland. Föreningarna undrar vilka uppgifter länsstyrelsen stöder sig på i påståendet att gäss väjer för vindkraftverk även i mörker och dimma?

Riksantikvarieämbetet har yrkat att mark- och miljödomstolen i första hand ska meddela förbud enligt MB och i andra hand att verksamhetsutövaren ska föreläggas att ansöka om tillstånd enligt 9 kap. 6 § MB.

Klagorätt

Riksantikvarieämbetet överklagar med stöd av 16 kap. 12 § första stycket MB och 22 § Förvaltningslagen (1986:223). Riksantikvarieämbetet har överinseende över kulturmiljöarbetet i landet enligt 1 kap. 2 § tredje stycket kulturmiljölagen (1988:950). I samma paragraf anges även att bestämmelser om kulturmiljön finns också ibland annat MB och PBL. Riksantikvarieämbetet ska enligt förordningen (1998:896) om hushållning med mark- och vattenområden m.m. lämna uppgifter till länsstyrelsen i skriftlig form om områden som Riksantikvarieämbetet bedömer vara av riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap. MB.

Länsstyrelsens beslut berör världsarvet Södra Ölands odlingslandskap. Sverige har ratificerat världsarvskonventionen och därmed åtagit sig att bevara världsarvet. Regeringen har uppdragit åt Riksantikvarieämbetet att ha det övergripande ansvaret för Unescos världsarvskonvention och dess tillämpning enligt regeringens skrivelse 2001/02:171. Uppförandet av vindkraftverken är oförenlig med världsarvsstatusen.

Grund för talan

Riksantikvarieämbetet åberopar som grund för talan att marken inte är lämpad enligt 3 kap. 1 § MB för ändamålet vindkraft på grund av dess höga kulturvärden. Ölands södra udde har världsarvsstatus på grund av dess höga kulturvärden. Etableringen av vindkraften strider mot 3 kap. 6 § MB.

Området har höga kulturvärden och utgör en del av världsarvet Södra Ölands odlingslandskap. Världsarvet består av mark som människan brukat sedan stenåldern vilket skapat ett unikt kultur- och naturlandskap med spår av många tidsåldrar vid sidan av en levande jordbruksbygd. Under medeltiden delades marken upp i inägor och utägor. Så kallade radbyar uppfördes. I anslutning till radbyn fanns en gemensamt ägd äng för vinterfoder vilken hägnades med stenmurar. I början av 1800-talet genomfördes laga skifte. De skiftade markerna hägnades med stenmurar. Utmarkerna som betats sedan yngre stenålder fungerade som byarnas allmänning och består av alvaren och sjömarkerna. Alvaren består av flacka hällmarker på hård kalkberggrind. Stora Alvaret dominerar med sin säregna blandning av speciella klimatförhållanden och jordar präglade av mångtusenårigt bete. Riksantikvarieämbetet hänvisar vidare till Världsarvskommitténs motivering då Södra Ölands odlingslandskap utnämndes.

Riksantikvarieämbetet anser att de föreslagna vindkraftsetableringarna skulle medföra påtaglig skada på riksintresset Albrunna-Vickleby. Att de oaktat riksintresseanspråket påtagligt skadar en kulturmiljö med kulturvärden av betydelse från allmän synpunkt samt etableringarna skulle skada de enastående universella värden som föranlett världsarvet Södra Ölands odlingslandskap. Etableringen är inte förenligt med värden som föranlett att Södra Ölands odlingslandskap fått världsarvsstatus och trolig konsekvens är att världsarvsstatusen kan gå förlorad.

Sedan ansökningsärendena initierades har Icomos bedömt och uttalat att sökta etableringar inte är förenliga med världsarvens enastående universella värden. Icomos accepterar inte vindkraftsetableringens lokalisering, oaktat utformning. Världsarvsstatusen kan gå förlorad om så höjden justeras till lägsta möjliga höjd.

Riksantikvarieämbetet Ä har i skrivelser till kommunen och länsstyrelsen betonat vikten av att höjden på vindkraftverken utformas utifrån landskapets förutsättningar. Vindkraftsplanens krav på lägsta möjliga höjd med hänsyn till landskapet har inte följts. En höjd om 130 meter kan inte utgöra lägsta tänkbara höjd. Planerade verk kommer på grund av sin höjd att markant dominera omgivningen. Det övergripande

karaktärsdraget idag är det flacka öppna odlings- och beteslandskapet. Där hittills de horisontella linjerna som befäster strukturer och historiska samband utgjort karaktärsdragen. De aktuella etableringarna skadar påtagligt det öppna och flacka odlingslandskapet.

Även med lägsta möjliga höjd skulle vindkraftverk komma att dominera de medeltida kyrkorna i landskapets sammanhållna sockencentrum. Riksantikvarieämbetet bedömer att uttycken för riksintresset sammantaget påtagligt skulle skadas av nyetableringen. Tidigare etableringar är på intet vis ett skäl att tillåta nyetablering. Fler verksamheter medför än mer skada på grund av den kumulativa effekt som följer av tillkommande verk. Verken kommer att förminska upplevelsen och förståelsen av landskapet med dess kulturhistoriska värden m m.

Arbete pågår med en översyn av landets riksintressen för kulturmiljön. Tanken är att utpeka hela södra Öland som riksintresse för kulturmiljön på grund av områdets höga kulturmiljövärden. Riksantikvarieämbetet bedömer att området där världsarvet ingår utgör riksintresse för kulturmiljön. De för de för de ansökta verksamheterna utpekade markområdenas kulturvärden är oomtvistliga. Vad Riksantikvarieämbetet kan se är det fullt möjligt att skydda värdena mot påtaglig skada. Ingenting tyder på att lokalisering och utformning är de enda givna, möjliga eller rimliga. Allt sammantaget bör kulturmiljön och dess värden väga tyngre vid en bedömning.

Mörbylånga kommun hänvisar till tidigare beslut i ärendet och har inget ytterligare att tillföra ärendet.

Cementa AB (bolaget) bestrider samtliga av klagandenas yrkanden. Vidare har bolaget motsatt sig Stig Holmstedts samt Eva och Lars Ettarps yrkande om klagorätt. Bolaget har också yrkat att Klas-Göran och Karin Gidlöv samt Suzanne Strindberg och Lars-Olof Pehrsson ska avvisas. Bolaget bestrider även Fritz Erikssons yrkande att ärendet ska överlämnas till regeringen för prövning. Bolaget motsätter sig också att Riksantikvarieämbetet ges klagorätt, då Riksantikvarieämbetet inte överklagat

ärendet i första instans. Till stöd för sina yrkanden har bolaget anfört i huvudsak följande.

Klagandenas yrkanden

De skäl som klagandena tar upp till stöd för avvisning av anmälningsärendet och förbud av verksamheten, har utretts och bemötts tidigare under prövningen av ärendet. Bolaget hänvisar till vad som tidigare anförts om de sakfrågor som tas upp.

Det föreligger inget behov att återförvisa ärendet till kommunen för ny prövning. Kommunens beslut avseende miljöanmälan har fattats utifrån ett fullgott underlag. Ärendet har prövats enligt praxis och gängse normer.

Skäl saknas också att upphäva länsstyrelsens beslut och förelägga bolaget att söka tillstånd. Anläggningen är anmälningspliktig enligt MB och verksamheten har bedömts ej medföra betydande olägenheter för människors hälsa eller miljön. Prövningen har därmed skett i enlighet med gällande lagstiftning.

De fastställda försiktighetsmåtten är tydliga, och av tillräcklig omfattning för att skydda såväl fåglar som fladdermöss, och skäl saknas att ändra dem.

Riksintresset Albrunna – Vickleby och kulturmiljövärden

Riksantikvarieämbetet avstod från att yttra sig till kommunen avseende anmälan enligt MB, och har inte heller överklagat kommunens beslut avseende anmälan. Bolaget hänvisar härvid till Riksantikvarieämbetets svar från den 13 maj 2013 vilket bifogats till yttrandet. Riksantikvarieämbetet har också inför Unesco redogjort för hur processen kring planering och prövning av vindkraft i anslutning till världsarvet och lyft fram riktlinjerna i kommunens översiktsplan som en god möjlighet att ställa krav på utformning och anpassning till landskapet. Bolaget hänvisar härvid till Riksantikvarieämbetets skrivelse från den 22 februari 2013, som bifogats till bolagets yttrande. Riktlinjerna i översiktsplanen följs bl.a. genom att verkens totalhöjd begränsas.

Både kommunen och länsstyrelsen som företräder de statliga kulturmiljöintressena anser att anläggningen kan uppföras utan att världsarvsstatusen äventyras. Sedan Riksantikvarieämbetets svar den 13 maj 2013 har ingenting i ärendet förändras som kan innebära ökad påverkan på världsarvets värden. Det är oklart vad Riksantikvarieämbetet i sin överklagan framför som skäl till att vindkraftverken inte skulle vara förenliga med världsarvsstatusen. Bolaget uppfattar att fokus för Riksantikvarieämbetets invändningar ligger på anläggningens visuella påverkan på riksintresset och världsarvet. Vindkraft är en energikälla som liksom all annan elproduktion både syns och hörs i landskapet. Att vindkraftverk är en del av landskapsbilden måste accepteras i omställningen till ett hållbart samhälle och ett förnybart energisystem. Att vindkraftverken kan komma att påverkan upplevelsen av landskapet, innebär inte nödvändigtvis en skada på riksintresset och världsarvet.

Anläggningen ligger i ett område som är planerat för vindkraft. I vindkraftsplanen finns riktlinjer för att begränsa påverkan på landskapsbilden genom att verken ska utföras med lägsta tänkbara totalhöjd. Med beaktande av nyttan i förhållande till ingreppet samt möjligheten att utnyttja bästa möjliga teknik anser bolaget att en totalhöjd om 130,5 meter är lägsta tänkbara höjd där stor hänsyn tagits till landskapet. Idag byggs vindkraftverk med en totalhöjd på 220 meter.

Världsarvets värden har sitt ursprung i ett långvarigt brukande av jorden. Värdena befrämjas inte av att bevara en orörd landskapsbild eller förhindra utveckling av landskapet. Vindkraftens roll i det öländska kulturlandskapet framgår av den film som presenterar världsarvet Södra Ölands odlingslandskap på Unescos hemsida. Idag finns det 26 vindkraftverk inom världsarvet, och det är inget nytt inslag som tillkommer genom aktuell etablering. Några äldre verk har tagits ur drift sedan världsarvet bildades. Att världsarvsstatusen dras in på grund av att fem nya verk etableras i ett världsarvsområde om 560 kvadratkilometer får anses osannolikt.

Den avvikande meningen i länsstyrelsens beslut

Vindkraftsanläggnigen i Degerhamn är en C-verksamhet och därför inte tillståndspliktig. En MKB i enlighet med 6 kap. MB behöver då inte tas fram. Enligt Mörby-

långa kommuns översiktsplan anges att en MKB ska tas fram oavsett om prövningen sker genom tillståndsprövning eller hos länsstyrelsen eller miljöanmälan till kommunen. Efter diskussioner med Mörbylånga kommun i mars 2011 gjordes MKB och samråd i den omfattning som kommunen ansåg lämplig. Det viktigaste för kommunen var att MKB:n utgjorde ett fullgott beslutsunderlag och att de utredningar som ansågs nödvändiga genomfördes. Kommunens beslut den 12 januari 2014 bekräftar att beslutsunderlaget ansågs komplett.

Överlämnande till regeringen

Bolaget anser inte att en regeringsprövning är nödvändig. Vindkraft hade sin plats i det Öländska odlingslandskapet då världsarvet instiftades. Då fanns 33 st verk i drift inom det kommande världsarvets gränser. Vindkraften och världsarvet betraktades då inte som motstående intressen. Förnybar energi och bevarandeintressen kan samexistera och bör gå hand i hand då de syftar till en hållbar samhällsutveckling.

Förtroendet för länsstyrelsens hantering

Eva Blanch och Ove Johansson lyfter fram bristande förtroendet för länsstyrelsens hantering av ärende, missnöje med de beslut som fattats samt att ny information bl.a. angående ängshök har tillkommit. Bolaget avstår från att kommentera spekulationer kring förhållandena på länsstyrelsen.

Ängshöken

Av länsstyrelsens redovisning av ängshöksinventeringen på Öland under 2015, bekräftas att häckning skett i närheten av projektområdet. Två par häckade i åkermark 500 meter från de planerade verken. År 2016 visar preliminära resultat att närmsta häckning skedde ca 1 kilometer från planerade verk. Häckningsframgång i åkermark är generellt sett sämre än om ängshöken häckar i naturlig miljö som agmyrar och tok. Det finns förslag på åtgärdsprogram för att styra om ängshökarna till naturliga häckningsbiotoper. Vad bolaget erfarit så återkommer ängshöken sällan eller aldrig till exakt samma boplats som nyttjats tidigare år varför det borde vara svårt att sätta en skyddszon runt boplats för ängshök. Det finns ingen artspecifik rekommendation för skyddszoner mellan vindkraftverk och boplatser för ängshök vilket

det gör för exempelvis havs- och kungsörn. Ängshök är inte heller upptagen som riskart för vindkraft i Vindvals syntesrapport (2011). Bolagets synpunkt är att det inte är motiverat att begränsa vindkraftsanläggningen med anledning av ängshöken då den inte har fasta boplatser eller bedöms som en riskart för vindkraft.

INKOMNA YTTRANDEN

Mark- och miljödomstolen har förelagt Länsstyrelsen i Kalmar län att yttra sig i målet. På fråga från domstolen om ängshök häckat i området kring de planerade verken, och då på vilka avstånd, har länsstyrelsen angett i huvudsak följande.

År 2015 inventerades ängshök på Öland på länsstyrelsens uppdrag. Totalt inledde 28 par ängshök häckning på Öland detta år. Två av paren häckade 500 meter norr om de planerade verken och båda häckningarna lyckades. Ytterligare ett par häckade 1500 meter från närmaste verk, men detta par misslyckades. Endast 9 av 28 par, 32 procent lyckades med sin häckning under 2015. Inventering har även skett 2016. Preliminära resultat visar att 32 par inlett häckning men att utfallet varit mycket dåligt även 2016. I år häckar tre par ängshök en kilometer nordost om de planerade verken. Även söder om de planerade verken finns häckningar, men på längre avstånd. Två par finns knappt tre kilometer bort och ytterligare ett par ca 3,5 kilometer bort från närmaste verk. Länsstyrelsen har vidare hänvisat till en sammanställning från 2015 års inventering, vilken bifogats till länsstyrelsens svar.

DOMSKÄL

Mark- och miljödomstolen har den 4 oktober hållit syn i målet.

Domar i övriga mål

Mark- och miljödomstolen har idag meddelat dom i totalt fyra mål M 2624-15, M 2627-15, P 2620-15 och P 2616-15 rörande anmälan enligt miljöbalken samt bygglov enligt plan- och bygglagen för totalt fem vindkraftverk.

Klagorätt

Överklagbara domar och beslut får enligt 16 kap. 12 § MB överklagas av den som domen eller beslutet angår, om avgörandet har gått honom eller henne emot. Högsta domstolen har i NJA 2004 s. 590 uttalat att rätten att vara part och överklaga ska tillkomma varje person som kan tillfogas skada eller utsättas för annan olägenhet genom den verksamhet för vilken tillstånd söks, om risken för skada eller olägenhet rör ett av rättsordningen skyddat intresse och inte är enbart teoretisk eller helt obetydlig.

Göran Anderssons överklagande

Göran Andersson har överklagat länsstyrelsens beslut till mark- och miljödomstolen. Vid tiden för sitt överklagande, såväl till domstolen som till länsstyrelsen, så var han bosatt cirka 900 meter från de planerade verken. Göran Andersson har nu meddelat domstolen att han flyttat och numera bor i Mellby, Degerhamn, vilket är beläget cirka 8 kilometer från närmaste verk. Då Göran Andersson inte längre bor på ett sådant avstånd från de planerade verken att han är berörd av beslutet ska hans överklagande därför avvisas.

Henriette och Rickard Koblanck, Klas-Göran och Karin Gidlöv, Suzanne Strindberg och Lars-Olof Pehrssons överklaganden

Länsstyrelsens beslut angående anmälan enligt MB har överklagats av Henriette och Rickard Koblanck, Klas-Göran och Karin Gidlöv, Suzanne Strindberg och Lars-Olof Pehrsson till mark- och miljödomstolen. Av handlingarna i målet framgår dock att de inte tidigare varit upptagna som parter i målet i underinstanserna. Med hänsyn till instansordningsprincipen samt att redan nämndens beslut gick dem emot, är mark- och miljödomstolen därför förhindrad att som andra överklagandeinstans pröva deras överklaganden i detta mål, jämför t ex RÅ 2002 ref. 58. Henriette och Rickard Koblancks, Klas-Göran och Karin Gidlövs, Suzanne Strindbergs och Lars-Olof Pehrssons överklaganden ska därför avvisas.

Stig Holmstedt samt Eva och Lars Ettarps överklaganden

Länsstyrelsen avvisade Stig Holmstedt med hänvisning till att han äger och bebor en fastighet som är belägen på ett avstånd om cirka 4,5-6 kilometer från etableringen. Av utredningen i målet framgår att Stig Holmstedts fastighet Mörbylånga, Mellstaby 18:1 är belägen cirka 3,2 kilometer från gränsen till fastigheterna för sökt etablering. Stig Holmstedt har som skäl för sin klagorätt anfört att vindkraftverken skulle komma att påverka landskapsbilden från hans fastighet.

Länsstyrelsen har även avvisat Eva och Lars Ettarps överklagande med hänvisning till att de äger och bebor en fastighet som är belägen på ett avstånd om cirka 4,5-6 kilometer från etableringen. Av utredningen i målet framgår att Eva och Lars Ettarps fastigheter Mörbylånga, Mellstaby 13:1 och 24:1 är belägna cirka 3 kilometer från gränsen till fastigheterna för sökt etablering. De har som skäl för sin klagorätt anfört i huvudsak den påverkan som vindkraftverken kan komma att få på Södra Ölands odlingslandskap och synligheten över hela alvaret.

Mark- och miljödomstolens bedömning är att med hänsyn till det öppna, platta och mycket speciella landskapet, som domstolen kunnat iaktta vid synen, kan landskapsbilden påverkas på sådant sätt att Stig Holmstedt, Eva Ettarp och Lars Ettarp ska tillerkännas klagorätt trots att deras fastigheter är belägna på ett avstånd som ligger i ytterkant av vad som normalt brukar accepteras för rätten att överklaga mål av detta slag. Länsstyrelsens beslut att avvisa Stig Holmstedts, Eva Ettarps och Lars Ettarps överklaganden ska därför undanröjas och deras överklaganden ska tas upp till prövning direkt i detta mål vid mark- och miljödomstolen. Bolagets yrkande om att Stig Holmstedts, Eva Ettarp och Lars Ettarps överklaganden ska avvisas, ska därför avslås.

Riksantikvarieämbetets överklagande

Riksantikvarieämbetet har överklagat länsstyrelsens beslut till mark- och miljödomstolen. De har beträffande klagorätt anfört i huvudsak att de inte klagat på nämndens beslut eftersom de då bedömde att länsstyrelsen såsom företrädare i länet för de statliga kulturmiljöintressena, skulle verka för att riksintresset inte påtagligt

skulle skadas, att kulturmiljön och dess kulturvärden inte skulle skadas samt att världsarvets enastående universella värden inte skulle påverkas. Riksantikvarieämbetet har vidare hänvisat till sin uppgift enligt kulturmiljölagen att ha överinseende över kulturmiljöarbetet i landet samt uppdraget från regeringen att ha det övergripande ansvaret för Unescos världsarvskonvention. Riksantikvarieämbetet har även åberopat uttalanden från Icomos international rörande Södra Ölands odlingslandskap och dess status som världsarv.

Bolaget har ifrågasatt Riksantikvarieämbetets överklagande och som det får förstås yrkat att dess överklagande ska avvisas. Bolaget har då anfört att ämbetet avstod från att yttra sig till nämnden i maj 2013 och de har inte heller överklagat nämndens beslut. Det har inte heller framkommit något nytt i ärendet som rör påverkan på världsarvet som skulle berättiga Riksantikvarieämbetet att överklaga enligt bolaget.

Mark- och miljödomstolens bedömning beträffande Riksantikvarieämbetet
Överklagbara domar och beslut får enligt 16 kap. 12 § MB överklagas av den som domen eller beslutet angår, om avgörandet har gått honom eller henne emot. Högsta domstolen har i NJA 2004 s. 590 uttalat att rätten att vara part och överklaga ska tillkomma varje person som kan tillfogas skada eller utsättas för annan olägenhet genom den verksamhet för vilken tillstånd söks, om risken för skada eller olägenhet rör ett av rättsordningen skyddat intresse och inte är enbart teoretisk eller helt obetydlig.

Riksantikvarieämbetet har överklagat länsstyrelsens beslut angående anmälan enligt MB till mark- och miljödomstolen, men de överklagade inte nämndens beslut. Med hänsyn till att redan nämndens beslut gick dem emot och att länsstyrelsen inte ändrade nämndens beslut, har Riksantikvarieämbetet vanligen inte rätt att överklaga länsstyrelsens beslut.

Grunden för Riksantikvarieämbetets överklagande är dock att vindkraftetableringen kommer att allvarligt skada riksintresset och den aktuella kulturmiljöns kulturvärden från allmän synpunkt, samt att etableringen inte är förenlig med de värden som

föranlett världsarvsstatus. Riksantikvarieämbetet är den myndighet som har överinseende över kulturmiljöarbetet i landet, 1 kap. 2 § kulturmiljölagen (1988:950), och Riksantikvarieämbetet har enligt uppdrag från regeringen i skrivelse 2001/02:171 uppdraget att ha det övergripande ansvaret för Unescos världsarvskonvention och dess tillämpning. Länsstyrelsen har enligt samma lagrum ansvaret för det statliga kulturmiljöarbetet inom länet.

Mark- och miljödomstolen anser att Riksantikvarieämbetet därför haft skäl att underlåta att överklaga nämndens beslut med beaktande av att länsstyrelsen då var överprövningsinstans. Domstolens bedömning är vidare att frågan om påverkan på kulturmiljön och världsarvet rör Riksantikvarieämbetet på ett sådant sätt att de har rätt att överklaga länsstyrelsens beslut trots att de inte tidigare överklagat nämndens beslut. Det finns inte heller någon annan myndighet eller part som har skäl att föra en sådan talan, jämför MÖD 2013:7. Bolagets yrkande om att Riksantikvarieämbetets överklagande ska avvisas, ska därför avslås.

Prövningsramen

Mark- och miljödomstolen kan inom ramen för prövningen av ett överklagat beslut enbart pröva de frågor som ryms inom det överklagade beslutet, det vill säga länsstyrelsens beslut från den 23 april 2015, om anmälan enligt MB avseende vindkraftverk på fastigheten Albrunna 29:1. Domstolen är därmed förhindrad att ta ställning i frågor som inte behandlats av underinstansen.

Omprövning av vindkraftsplan

Det överklagade beslutet har inte inneburit någon prövning eller godkännande av någon vindkraftsplan eller översiktsplan, och mark- och miljödomstolen kan därför inte heller med hänvisning till vad som ovan anförts om prövningsramen, pröva Henriette Jarild-Koblancks och Richard Koblancks yrkande om att kommunens vindkraftsplan ska upphävas.

Omprövning av länsstyrelsens tillstånd enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken
Det överklagade beslutet har inte inneburit någon prövning av, eller något lämnande av tillstånd enligt 7 kap. 28 b § MB och mark- och miljödomstolen kan därför, med hänvisning till vad som ovan anförts om prövningsramen, inte pröva Eva Blanch och Ove Johansson yrkande om att ompröva länsstyrelsens beslut om tillstånd enligt 7 kap. 28 b § MB.

Kungörelse av miljökonsekvensbeskrivningen i länsstyrelsens beslut
Mark- och miljödomstolen är av samma skäl förhindrad att ta ställning till vad klaganden anfört om att MKB:n skulle ha kungjorts av länsstyrelsen när den upprättades i samband med handläggningen av tillståndet enligt 7 kap. 28 b § MB.

Påverkan på vatten och tillståndspliktig vattenverksamhet
Då det överklagade beslutet endast rymmer prövning av en anmälan enligt MB avseende vindkraftverk, har prövningen därmed inte heller inneburit någon prövning av om verksamheten kan innebära vattenverksamhet. Mark- och miljödomstolen är därför förhindrad att ta ställning till vad Anders och Lena Carlberg, Sven Arrelöv och Carin Jadesol, Sture Wedin och Carina Wedin, Ture Vestberg och Ann-Sofie Wase Vestberg, Christina Myrbäck, Stefan och Marie Andersson samt Eva Blanch och Ove Johansson anfört om att underlaget inte är tillräckligt för en bedömning av om anläggningsfasen omfattar tillståndspliktig vattenverksamhet.

Domstolen kan av samma skäl inte heller ta ställning till vad gruppen av klaganden anfört om behovet av utredning av påverkan på vattenflöden innan målet kan avgöras, eller till vad Gunnar och Birgitta Andersson anfört om att ingrepp i marken kan påverka tillgången och kvaliteten på vattnet i området.

Påverkan på fastighetsvärden
I målet har inte framställts några konkreta ersättningsyrkanden, utan klagandena har endast fört mera allmänna resonemang med hänvisningar till att värdet på deras fastigheter förändrats som en följd av att planerad vindkraftsetablering. Frågor om

utgivande av ekonomisk ersättning kan inte behandlas inom ramen för prövningen av ett överklagat beslut, utan får prövas i särskild ordning.

Frågan om att överlämna målet till regeringen

I målet har framställts yrkande om att mark- och miljödomstolen med eget yttrande ska lämna över målet till regeringen. Om mark- och miljödomstolen finner att ett mål rör även ett annat allmänt intresse av synnerlig vikt än sådant som avses i 1 kap. 1 § MB, ska domstolen enligt 21 kap. 7 § MB överlämna målet till regeringen för prövning.

Mark- och miljödomstolens bedömning

Mark- och miljödomstolens bedömning är i och för sig att målet rör både det allmänna intresset att producera energi på ett sätt som främjar hållbar utveckling enligt 1 kap. 1 § MB och det allmänna intresset av synnerlig vikt att skydda världsarvet Södra Ölands odlingslandskap och övriga riksintressen inom området.

Platsen för etablering av vindkraftverken befinner sig invid eller inom riksintresset för kultur- och naturvärden enligt 3 kap. 6 § MB, riksintresset för värdefulla ämnen och material enligt 3 kap. 7 § MB samt riksintresse för rörligt friluftsliv och obruten kust enligt 4 kap. 2-3 §§ MB.

Mark- och miljödomstolen har nedan i prövningen i sak i denna dom gjort den bedömningen att de ansökta verken inte kan tillåtas på där angivna skäl. Syftet med bestämmelsen i 21 kap. 7 § MB om att överlämna målet till regeringen för prövning är att när domstolen i och för sig anser att sökt etablering kan tillåtas, men att två allmänna intressen av synnerlig vikt ställs mot varandra, så ska regeringen avgöra den frågan.

I förevarande mål har mark- och miljödomstolen kommit fram till att verken inte kan tillåtas av andra skäl. Det saknas därför skäl att överlämna målet till regeringen varför Fritz Erikssons yrkande därom ska avslås.

Återförvisning till länsstyrelsen för omprövning

Magnus Signér har hänvisat till att länsstyrelsen inte prövat hans unika formuleringar och argument. Av hans överklagande av nämndens beslut i anmälningsärendena framgår att hans yrkanden återgetts korrekt i länsstyrelsens beslut. Vidare framgår av beslutet att länsstyrelsen angett att klagandena anfört i huvudsak följande. Vad som följer därpå är ett sammandrag av de huvudsakliga argument som klagandena anfört, men det är inte avsett att utgöra en exakt återgivelse av klagandenas inlagor. Mark- och miljödomstolen finner att länsstyrelsen har prövat hela överklagandet, även om det inte i sin helhet återgetts i beslutet, varför Magnus Signérs yrkande om att målet ska återförvisas till länsstyrelsen ska avslås.

Processuella fel

Kommunstyrelsens handläggning

Mark- och miljödomstolen finner inte att vad gruppen av klaganden anfört om att kommunsstyrelsen först beslöt att föreslå kommunfullmäktige att bevilja bygglov och godkänna anmälan enligt 9 kap. 6 § MB och därefter med i stort sett samma ledamöter beslutade att den 14 januari 2014 bevilja bygglov och godkänna anmälan enligt 9 kap. 6 § MB, innebär att jäv förelegat vid beslutet den 14 januari 2014. Då kommunstyrelsen enligt 4 § Reglemente för kommunstyrelsen (antaget av kommunfullmäktige den 27 september 2010 § 127, gällande den 1 januari 2014) ska fullgöra uppgifter enligt gällande lagstiftning på samhällsbyggnadsområdet, rymmande bygglovhantering och miljöfrågor enligt MB och annan miljölagstiftning, hade delegation från kommunfullmäktige att besluta i ärendet, finner domstolen inte skäl att invända mot förfarandet.

Miljökonsekvensbeskrivning

Mark- och miljödomstolen gör ingen annan bedömning än länsstyrelsen vad avser att MKB:n avseende en anmälan inte måste godkännas enligt 6 kap. 9 § MB, och finner inte heller att utredningen avseende nollalternativet är otillräckligt. Domstolen delar länsstyrelsens bedömning att utredningen av alternativa lokaliseringar är sparsam, men finner med hänsyn till att redovisningen ska ses i samband med de

allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. MB (NJA 2009 s. 321) samt mot bakgrund av utgången i målet, att utredningen är tillräcklig.

Den MKB som bolaget gett in har bedömts som tillräcklig av länsstyrelsen vid beslutet om tillstånd enligt 7 kap. 28 b § MB den 17 oktober 2012, samt av nämnden. Då det i målet rör sig om en anmälan om miljöfarlig verksamhet, krävs ingen MKB. I den vindkraftsplan som antagits av Mörbylånga kommun, föreskrivs dock att en MKB ska upprättas, men denna MKB måste inte uppfylla de krav som gäller enligt 6 kap. 1 § MB för ansökan om tillstånd, utan det är tillräckligt att den bedömts som tillräckligt omfattande för att kunna grunda underlag för prövningen av kommunen.

Inhämta yttrande från regeringen

Mark- och miljödomstolen finner inte skäl att ändra länsstyrelsens beslut med hänsyn till att länsstyrelsens inte inhämtat yttrande från regeringen avseende världsarvet innan beslutet fattades. Vad gruppen av klaganden anfört ovan ändrar inte den bedömningen.

Bristande samråd inför kommunens beslut

Domstolen konstaterar att samråd skett om de aktuella verken. Den brist på samråd som anförs av klagandena är inte av det slag att den utgör skäl att återförvisa målet till nämnden för ny handläggning.

Nämndens motivering

Mark- och miljödomstolen delar länsstyrelsens bedömning att nämndens motivering är tillräcklig och att beslutet inte strider mot 20 § förvaltningslagen (1986:223).

Övrigt

Mark- och miljödomstolen finner inte att länsstyrelsen eller nämnden beslutat på bristfälligt underlag eller att underinstansernas beslut inte tillkommit i laga ordning. Vad klagandena anfört ändrar inte den bedömningen. Inte heller vad Eva Blanc och Ove Johansson anfört om förhållandena på länsstyrelsen ändrar den bedömningen.

Tillståndsprövning

Mark- och miljödomstolen har nedan i prövningen i sak i denna dom gjort den bedömningen att de ansökta verken inte kan tillåtas på där angivna skäl. Mot bakgrund av detta finner domstolen inte skäl att pröva de i målet framställda andrahandsyrkande och de alternativa yrkandena om att domstolen ska undanröja underinstansernas beslut samt förelägga bolaget att istället söka tillstånd för verken.

Prövningen i sak

Albrunna 29:1

Tillåtligheten av de två verken, tillsammans med tre verk på fastigheterna Degerhamn 4:1 och 4:83 (M 2624-15) har ifrågasatts av klagandena av flera skäl. Mark- och miljödomstolen anser att frågorna om påverkan på näraliggande Natura 2000-område och naturreservat, på fågellivet i sig och på landskapsbilden är av avgörande betydelse för tillåtlighetsprövningen. I fråga om andra störningar såsom buller finner domstolen att de inte är mer omfattande än vad som enligt etablerad praxis får anses vara acceptabelt, samt att skäl saknas att frångå denna praxis med anledning av vad som i målet anförts om tysta områden.

Verkan av tidigare lämnat tillstånd enligt 7 kap. 28 b § miljöbalken

Den prövning som företogs i samband med länsstyrelsens beslut enligt 7 kap. 28 b § MB, den 17 oktober 2012, utgick från ett material som så väsentligt skiljer sig ifrån vad som framkommit inom ramen för den nu aktuella prövningen, särskilt med avseende på förekomsten av ängshök, att mark- och miljödomstolen inte finner att det av länsstyrelsen lämnade tillståndet ska vara bindande för domstolens prövning.

Natura 2000 och naturreservat

De två vindkraftverken som är under prövning i detta mål (sedan bolaget återkallat anmälan avseende ett tredje verk) är tänkta att placeras på öppen mark eller halvöppen mark inom tidigare brytningsområde för kalksten, och som genomkorsas av trafik mellan nuvarande brytningsfront och cementfabriken i Degerhamn. Verken planeras på 300-400 meters avstånd från gräns till Stormarens naturreservat och i

anslutning till Natura 2000-området Stora Alvaret, med det nordligaste verket ca 300 meter från Natura 2000-områdets gräns och det sydliga verket ca 400 meter norr om Natura-2000-området. Påverkan på skyddsvärdena är främst påverkan på fågellivet, genom risk för störd häckning, direkt och indirekt. Det direkta fysiska intrånget i området bedöms vara marginellt, men risken för påverkan av fågellivet sammanfaller med bedömningen av påverkan av fåglar utifrån artskyddsdirektivet, då Natura 2000-området Stora Alvaret har bl.a. arterna ängshök och höksångare som särskilt utpekade skyddsvärden.

Påverkan på fåglar

I målet har framkommit befarad risk för påverkan på fågellivet dels avseende de ovan nämnda arterna och vissa andra rovfåglar, dels avseende områdets allmänna karaktär med frekventa fågelsträck och omfattande fågelliv.

Ifråga om södra/västra Öland som särskilt viktigt från fågelskyddssynpunkt har nyligen Mark- och miljööverdomstolen i mål M 3668-16 angående en annan vindkraftsetablering i kommunen uttalat att områdets karaktär och uppgifter om rödlistade arter medför att höga krav ska ställas på utredningen. Detta område ligger dock en bra bit utanför det omfattande Natura 2000-området Stora Alvaret. Mark- och miljödomstolen tolkar domen som att de höga utredningskraven kan tillämpas på snarlika områden på Öland på grund av särskilt höga skyddsvärden generellt sett.

I förevarande mål har fågelinventeringarnas kvalitet och omfattning ifrågasatts. Mark- och miljödomstolen anser dock, främst ifråga om ängshöken, att det inte finns anledning att ytterligare inventera dess häckningsplatser, då det framstår som oomtvistat att det aktuella närområdet är ett viktigt habitat för ängshöken. Som det har påtalats i målet har ängshöken uppvisat ett beteende med varierande häckningsplatser, varför ytterligare detaljerad inventering inte synes vara nödvändig, om man beaktar möjliga häckningsplatser under vindkraftsparkens hela planerade livslängd. Det har under målets handläggning framkommit olika beskrivningar av ängshökens flygbeteende i förhållande till vindkraftverk. Domstolen kan inte dra entydiga slutsatser om risken för påverkan på ängshöken genom kollision med rotorblad. Med

tanke på den lilla populationen av ängshök totalt sett och dess koncentrering till det nu aktuella området, har bolaget inte övertygande visat att risken för påverkan på ängshökens bevarandestatus skulle vara försumbar och därmed inte heller visat att artskyddsförordningens/fågeldirektivets regelverk uppfylls. Det förhållandet att de två verken planeras i ett område som i sig inte har några större naturvärden, frånsett i målet berörda buskage med häckande höksångare, skulle kunna innebära en mindre risk för störning via kollisionsrisk än de verk som planeras i närmare anslutning till Natura 2000-området. Detta bör dock ses i perspektiv av verkens livslängd och den återetablering av buskskikt m.m. som kan förväntas tillkomma efterhand, och då öka områdets lämplighet som habitat för nämnda arter.

Verken avses att uppföras relativt nära Ölands södra udde, som utgör ett av Sveriges mest utpräglade fågellokaler. Fågelsträck längs Ölands stränder är också frekvent förekommande. Fågelrörelser tvärs över Alvaret har också påpekats. Av mark- och miljööverdomstolens dom i målet M 10072-12 och ett liknande resonemang i dom från Vänersborgs tingsrätt den 23 juni 2016 (M 680-15, ej prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen) framgår att även om en vindkraftspark inte läggs i omedelbar anslutning till ett fågelskyddsområde kan en placering mellan sådana områden innebära en fragmentering och vara olämplig när omfattande förflyttning av fåglar mellan områdena kan förväntas. På den öländska sydvästtstranden finns flera fågelskyddsområden för sträckande fåglar. Mark- och miljödomstolen bedömer att de nu planerade verken genom sin storlek, tillsammans med två verk som planeras enligt mål M 2624-15 kan innebära en inte oväsentlig barriäreffekt, särskilt sett tillsammans med befintliga verk. Även om den nord-sydliga sträckningen av den tänkta vindkraftsetableringen minimerar barriäreffekten i detta led, kvarstår en osäkerhet om påverkan på fågellivet i stort i icke försumbar omfattning, just på grund av områdets särskilda karaktär avseende fågelförekomst. Om endast de två verk som här prövas skulle uppföras, och inte de tre omedelbart norr därom (M 2624-15) blir barriäreffekten mindre, men fortfarande råder viss osäkerhet om påverkan på fågelförflyttningar och risken för rovfåglar.

Landskapsbild

Hänsyn till landskapsbild har oftast kopplats till att ett särskilt beslut om landskapsbild har förelegat. I annat fall anses vanligen intresset av förnybar energi väga tyngre än påverkan på lanskapsbilden. Tidigare beslut om landskapsbildsskydd för Öland har upphävts. Vindkraftens påverkan på kulturmiljö m.m. på Öland har i annat mål av Miljööverdomstolen (M 2602-07) bedömts inte vara tillräckligt för avslag då i det målet aktuellt område vid tillfället ansågs vara påverkade av byggnader och andra anläggningar som uppförts i modern tid. I nu aktuellt fall planeras en lokalisering i ett område som i närheten är påverkat av industri och bergtäkt. Från stora delar av Alvaret kommer dock vindkraftverken att synas betydligt mer än befintliga industriella inslag i landskapsbilden. Det är då oklart om påverkan på landskapsbilden sett från Alvaret, med dess utpekande som Unecso-världsarv och riksintresse för naturvård, samt för kulturmiljövård (östra sidan av Alvaret) blir av sådan omfattning att det ensamt skulle kunna utgöra skäl för avslag.

Sammanvägd bedömning

Enligt 2 kap. 6 § MB ska för en verksamhet väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människa och miljö, samt enligt 2 kap. 7 § MB ska det göras en rimlighetsavvägning mellan nytta och kostnader för skyddsåtgärder.

Mark- och miljödomstolen bedömer att bolaget inte på ett övertygande sätt har visat att påverkan på fågellivet, såväl avseende det näraliggande Natura 2000-området som fågellivet i allmänhet med flyttfågelsträckningar och förflyttningar mellan olika fågelskyddsområden i områdets närhet gör området lämpligt för vindkraftsetablering. Påverkan på landskapsbilden förstärker intrycket av att intrånget blir större än vad som kan uppnås på annan plats. Bolagets strävan att ersätta fossila bränslen i sin produktion med förnybar energi är inte nödvändigtvis kopplad till elproduktion via landbaserad vindkraft inom närmiljön till industrilokaliseringen. Möjligheten att utnyttja en redan påverkad miljö som brytningsområdet för kalksten innebär i och för sig ett tungt argument för etableringen, men uppväger inte riskerna för påverkan av naturförhållandena främst från fågelskyddssynpunkt.

Mark- och miljödomstolen ändrar därför länsstyrelsens beslut och upphäver nämndens förelägganden om försiktighetsåtgärder på sätt som framgår av domslutet samt förbjuder verksamheten enligt anmälan.

Övriga yrkanden och synpunkter från klagandena

Mot bakgrund av nuvarande utgång i målet finner mark- och miljödomstolen inte skäl att ta ställning till de yrkanden som framställts i målet om att domstolen ska inhämta yttrande från Naturvårdsverket. Domstolen finner av samma anledning inte heller skäl att ta ställning till yrkandet om att domstolen ska besluta om ekonomisk säkerhet eller till de yrkanden om försiktighetsmått som framställts i målet.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 2 (DV427)
Överklagande senast den 10 januari 2017.

Marie Gerrevall Bruno Bjärnborg

_____

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Marie Gerrevall, ordförande, och tekniska rådet Bruno Bjärnborg. Föredragande har varit beredningsjuristen Nils Dahlström.

Länsstyrelsen
Kalmar län

BESLUT
2015-04-23

505-2789-14

VÄXJÖ TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen
Ink 2015 -07- 03
Akt: M2627 / 15
Aktbil: 24 rot 3:3

VÄXJÖ TINGSRÄTT
3:3
INKOM: 2015-07-03
MÅLNR: M 2627-15
AKTBIL: 24

Delgivningskvitto

Klagande — Sändlista

Motparter — Cementa AB

Mörbylånga kommun
Kommunstyrelsen

Angående överklagande av anmälan enligt miljöbalken avseende vindkraftverk på fastigheten Albrunna 29:1, Mörbylånga (kommunstyrelsens beslut 2014-01-14, § 15, dnr 2013/000819-378)

Länsstyrelsens beslut

1. Länsstyrelsen avvisar överklagandena från Stig Homstedt, Birgitta Ström, Eva och Lars Ettarp samt Carina Blomström-Lundqvist.

2. Länsstyrelsen undanröjer kommunstyrelsens beslut såvitt avser verk 6 (X:6244881, Y:1538452) och avskriver ärendet i den delen

3. Överklagandena i övrigt avslås.

4. Länsstyrelsen förelägger Cementa AB att iaktta följande försiktighetsmått.

Vindkraftverken ska stängas av när medelvindhastigheten under 10 minuter är lägre än 5 m/s vid verkens nav. Detta gäller från en timme före solnedgång till

Postadress 391 86 Kalmar
Besöksadress Malmbrogatan 6
Telefon 010 223 80 00
Telefax 010 223 81 10
E-post kalmar@lansstyrelsen.se
Hemsida www.lansstyrelsen.se/kalmar

en timme efter soluppgång under perioden fr.o.m. den 15 juli t.o.m. den 15 oktober.

5. Länsstyrelsen avslå Fritz Erikssons yrkande om ytterligare försiktighetsmått utöver vad som framgår av punkt 4.

Bakgrund och yrkanden m.m.

Det överklagade beslutet

Kommunstyrelsen i Mörbylånga har efter anmälan från Cementa AB meddelat försiktighetsmått för uppförande och drift av tre vindkraftverk med maximal totalhöjd 130,5 m. Anmälan resulterade i försiktighetsmått om bl.a. buller, skuggning vid uteplats samt vissa hänsyn till natur- och kulturvärden.

Kommunstyrelsen har meddelat bygglov och den prövningen har skett samordnat med prövningen av anmälan (kommunstyrelsens beslut samma dag § 14, prövas av Länsstyrelsen som dnr 403-2843-14).

Av till beslutet bifogat tjänsteutlåtande framgår i huvudsak följande. Platsen ligger utanför detaljplanerat området och inom föreslaget utbyggnadsområde för vindkraft i kommunens Vindkraftsplan från augusti 2013. I söder gränsar området till Natura 2000-området Stora Alvaret, naturreservatet Albrunna och betespräglat alvarlandskap. Området är flackt och industriexploaterat. Verken ligger ca 800 m öster om väg 136 och Degerhamns idrottsanläggning, samt ca 1 000 m nordost om Albrunna samhälle. Vindkraftverken ska ingå i en grupp om totalt högst sex verk, varav dessa utgör de tre sydligaste verken. Ansökan

bedöms ge en god hushållning av mark- och vattenområden. Vindkraftverken anses inte oförenliga med områdets status som världsarv. Vid avvägningen mellan nyttan av vindkraftverken och de störningar som kan förväntas uppstå bedöms nyttan vara större och att störningar i omgivningen får accepteras. Länsstyrelsen har 2012-03-26 beslutat att uppförandet och driften inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Miljökonsekvensbeskrivningen har begränsats i enlighet med det. Länsstyrelsen lämnade tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken i anledning av närheten till Natura 2000-området Stora Alvaret (2012-10-17, *Länsstyrelsens notering*). Av miljökonsekvensbeskrivningen framgår bl.a. följande. Påverkan på flora utgörs främst av förlust av växtplatser och bedöms vara liten även om en del värdefull mark påverkas. Påverkan kan ske på habitat för höksångare i buskage längs befintliga vägar i delar av området. Brun kärrhök och eventuellt tornfalk och ormvråk häckar inom etableringsområdet. Ängshök bedöms inte påverkas nämnvärt. Havsörn häckar ca 2,5 km från platsen. I södra delen av området finns en artrik fladdermusfauna. Det föreslås att de två sydligaste av parkens sex verk stängs av under en utredningstid. Påverkan på landskapsbilden bedöms inte bli påtaglig. Buller kommer att begränsas till 40 dB(A) i enlighet med naturvårdsverkets riktlinjer. Kumulativa bullernivåer tillsammans med befintliga verk visar att ett fåtal fastigheter kan komma att utsättas för bullernivåer över 40 dB(A). Ljudnivåerna överskrids dock redan på grund av befintliga verk som enligt tillstånd får ge högst 41 dB(A) samt till följd av Cementas verksamhet. Ljudnivåerna kommer inte att öka genom den nya etableringen. Skuggberäkningar visar att rörliga skuggor kan begränsas till 8 timmar per år om driften anpassas.

Överklagandena

Göran Andersson, Katrine (Kate) Larsson, Lennart Andersson, Stig Holmstedt, Britt-Marie Frid Wideqvist, Boris Esselwall, Eva Blanch och Ove Johansson, Stefan Quick och Gunn Quick, Lars Lundgren och Gertrud Olsson, Birgitta Ström, Sture Wedin och Carina Wedin, Christina Myrbäck, Ingegerd Björck och Björn Björck, Ghia Krantz Bohlin, Gunnar Andersson och Birgitta Andersson, Karin Reimegård, Ann-Sofi Wase Vestberg och Ture Vestberg, Majlis Bergman, Lars Ettarp och Eva Ettarp, Ann Boman och Ann Boman Utveckling AB, Magnus Signér, Carin Jadesol och Sven Arrelöv, Leif Medin och Marie-Louse Heljebrand, Peter Lehmann och Birgitta Lehman, Stefan Andersson och Marie-Louise Andersson, Ronnie Nederfeldt, Anders Carlberg och Lena Carlberg, Stig Ramel och Amelie Stenbeck-Ramel har i likalydande skrivelser anfört i huvudsak följande. De yrkar i första hand att Länsstyrelsen förbjuder verksamheten enligt miljöbalken. I andra hand yrkas att ärendena återförvisas för förnyad handläggning. Klagandena yrkar inhibition. Vidare hemställs om att yttrande från Naturvårdsverket inhämtas avseende lokaliseringen i ett område med höga naturvärden, att yttrande från Länsstyrelsen inhämtas avseende dispens från artskyddsförordningen, samt att yttrande inhämtas från Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet avseende påverkan på riksintressen. Eftersom ärendena påverkar områdets Världsarvsstatus bör Regeringen yttra sig.

Klagandena har anfört att deras enskilda intressen berörs på följande sätt. Utsikten kommer att skymmas och risken att störas av buller är mycket hög. Fastighetspriserna är beroende av det unika landskapet på södra Öland. Det unika landskapet är även en orsak till att de sökt sig till södra Öland och köpt fastigheter där.

Tidigare prövning: Liknande fråga har tidigare prövats av regeringen som i beslut 1998 avslog en ansökan om uppförande av vindkraftverk med 61 m totalhöjd. Sedan dess har nya faktorer som talar mot etableringen tillkommit, bl.a. Natura 2000 och Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap.

Kommunens handläggning: Mörbylånga kommun har i remissyttrande 2013-01-30 angående Energimyndighetens förslag till uppdatering av riksintresse för vindbruk påtalat att vindkraftsetablering i området Ottenby och Alvaret ses som helt oacceptabelt. Enligt remissvaret innebär bebyggelse att fullständigt förstöra förutsättningarna för besöksnäringen som är kommunens näst största näringsgren. Skrivelse från Icomos innehållande varning om att världsarvsstatusen kan komma att dras in, har inte beretts eller blivit beslutsunderlag i ärendena.

Sökandena har inte genomfört samråd enligt 26 § förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH) med statliga och kommunala myndigheter samt organisationer och enskilda som kan antas ha ett särskilt intresse. Endast informationsmöte har anordnats och det saknas protokoll eller anteckningar.

Överensstämmelse med Vindbruksplanen: Området benämns Albunna Norra i vindbruksplanen. På sid 90 framgår att etablering bör prövas mot följande värden: Natura 2000-området Stora Alvaret, riksintresse för naturvård (Stora Alvaret), riksintresse för kulturmiljö (Albrunna-Vickleby), Stormarens naturreservat Albrunna, länets naturmiljöprogram Stora Alvaret, länets kulturmiljöprogram Södra Ölands odlingslandskap, landskapsbildskydd, ängs- och betesmarkinventering TUVA (Jordbruksverket), äng- och hagmarksinventering (länsstyrelsen), rödlistade arter och fornminnen. Av beslutshandlingarna kan inte

utläsas att prövning har skett mot dessa värden. Av vindbruksplanen framgår vidare att etableringar bör ske med ojämna antal verk, att verken inte bör konkurrera med landmärken eller karaktärselement, verk ska ha samma turbinhöjd, verk ska utföras med lägsta tänkbara totalhöjd, verk ska placeras så att gällande regler om buller och skuggpåverkan för närboende uppfylls. I besluten finns ingen förklaring till varför avsteg från planen beviljats.

Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB): Nollalternativet har fått föga utrymme. MKB är framtagen av sökande och tonar ned negativa aspekter. MKB innehåller oprecisa och undanglidande formuleringar. MKB innehåller ofta bedömningar utan redovisning av fakta. Ofta saknas källhänvisningar och bakomliggande resonemang. Valet av antal verk, höjd och rotordiameter har styrts av önskemålet om att producera 52 GWh/år och inte av miljöpåverkan. Argumentet att vindkraftverken kan ersätta kolproducerad el är inte hållbart då elen ska gå till Cementas verksamhet som använder svensk el som till 97 % är fossilfri.

Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap: Sverige har ratificerat Världsarvskonventionen. Länsstyrelsen har i yttrande 2012-01-01 (dnr 409-6947-11) till Icomos uttalat att storskalig vindbruksindustri innebär stora risker för upplevelsen av det öländska landskapet och att riktlinjerna i vindbruksplanen måste tillämpas ytterst strikt för att världsarvet inte ska skadas.

Kulturmiljö: Etableringen kommer att upplevas som dominant vid Gettinge gravfält som är att de mest besökta turistmålen på södra delen av ön. Upplevelsen av de av människor helt opåverkade vyerna över alvaret skulle fördärvas. MKB:n har gett föga utrymme åt riksintresset för kulturmiljö Albrunna-Vickleby. I arbetet med

vindbruksplanen utgick området Albrunnna Södra, ca 1 km från Albrunna Norra, p.g.a. konsekvenserna för kulturmiljön. De faktorerna är aktuella att beakta även i dessa ärenden.

Påverkan på fågellivet: Södra Öland är ett av Sveriges intressantaste fågelområden. Lokaliseringar när fågelskyddsområden, viktiga rast- och födosöksområden samt viktiga flyttfågelsträck bör undvikas. MKB är otillräcklig för att avgöra lokaliseringen. Inventering och genomgång av databaser och litteratur är ytlig. Enligt rapportsystemet Svalan har 228 fågelarter setts i området. Etableringsområdet ligger inom en Atlasinventering i regi av Sveriges Ornitologiska förening (SOF) som omfattar ett område om 5 x 5 km. Inventeringen visar 150 arter vilket är det största antalet häckningsindicier på Öland jämte Ottenbyområdet. Nio rödlistade arter finns med: brunnar, småtärna, tornseglare, sånglärka, backsvala, sydlig gulärla, höksångare, pungmes och rosenfink. Fem arter är upptagna i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv: brun kärrhök, ljungpipare, småtärna, höksångare och törnskata. Verken ligger i korsningen av två av Sveriges tre största flyttfågelstråk. Årligen passerar tiotals miljoner fåglar. I området är Öland endast 8 km bred. Därför berörs området starkt av det nordsydliga sträcket. På vår och höst sneddar arktiska gäss, främst vitkindade, över området och passerar ibland på låg höjd och i dimma eller mörker. Större termikflygande fåglar som örnar, glador, storkar och tranor drar ofta norrut över området efter ofullbordade sträckförsök. I det angränsande Natura 2000-området finns boplatser för havsörn, kungsörn, ängshök, brun kärrhök och stenfalk. Även ormvråk och tornfalk häckar i närområdet.

Albrunna kalkbrott hyser om kring en tiondel av Ölands höksångarpopulation eller ca 6 % av den svenska stammen. Det finns ingen tidigare erfarenhet om hur vindkraftverk påverkar en så tät och omfattande höksångarpopulation.

Påverkan på fladdermöss: Fladdermöss är rikligt förekommande i etableringsområdet. AV MKB framkommer att individer rimligen kommer att dödas. Flertalet förekommande arter är riskarter för kollisioner med vindkraftverk. Ökad aktivitet i området kan göra att fladdermuskolonier överges. Albrunna stenbrott är artrikt. Nio arter har påträffats. Ett skyddsavstånd om 2 km bör tillämpas vilket innefattar samtliga sex verk. Kommunen har endast föreskrivit att verk ska stängas av vid "särskilt hög" risk för kollision vilket strider mot artskyddsförordningen.

Konsekvenser för turister och fastighetsägare: Turismen är kommunens näst viktigaste näringsverksamhet. Kommunen har en turismstrategi 2013-06-18 som anger den säregna naturen, framförallt Stora Alvaret, som det främsta skälet att besöka ön. Målet är att fördubbla turism- och besöksnäringen till år 2020.

Området är välbesökt av ornitologer och andra friluftsintresserade bl.a. på grund av den rika vattenbundna fågelfaunan. Verken kommer att upplevas som mycket störande. Det sydligaste verket är planerat vid utsiktspunkten över sjön och bergväggarna i kalkbrottet, punkten som även är slutet på den kända vandringsleden Bergstigen.

Fastighetspriserna är beroende av det unika landskapet på södra Öland. "Sommarölänningar" eller snarare deltidsboende utgör ett stort ekonomiskt tillskott som gynnar lokala företag. För många fastighetsägare har motivet till att etablera sig i området varit den orörda naturen och det fascinerande landskapet.

Ljudberäkningar: MKB saknar uppgifter om fabrikat och modell som använts i underlaget. MKB har behandlat frågan om addering av buller endast utifrån

befintliga och planerade vindkraftverk. Hänsyn måste även tas till Cementa AB:s verksamhet som alstrar betydande buller. På grund av de korta avstånden mellan verken (380 m) finns en betydande risk för att bullret förstärks genom interferens. I MKB anges att ljuden från verk döljs av andra omgivningsljud från t.ex. träd. På alvaret är maskeringen av ljud på grund av träd obefintlig. Risken är snarare att ljud studsar.

Buller: Övervägande del av fastigheterna är fritidsbebyggelse. Riktvärdet 35 dB(A) bör tillämpas.

Lågfrekvent buller: I vindbruksplanen betonas vikten av att bedöma förekomsten av lågfrekvent buller. Stora verk alstrar mer lågfrekvent buller. Studier vid Göteborgs universitet har visat indikationer på sömnstörningar vilket kan påverka återhämtning och god hälsa m.m. I Gotlands kommun gäller riktvärdet 1 000 m mellan vindkraftverk och bebyggelse.

Landskapsbilden: Analysen har inte baserats på Boverkets riktlinjer eller efter dialog med boende. I vindbruksplanen framhålls att vindkraftsetablering i det öppna landskapet kan påverka värdefulla miljöer långt från utredningsområdet. Alvaret är ett landskapsrum som karaktäriseras av storslagenhet, lugn och avskildhet. Det är miljöer som Boverket beskriver som särskilt känsliga och bevaransvärda. Verken konkurrerar med landmärken som kyrktornet i Södra Möckleby. Fotomontagen representerar endast en del av upplevelsen då de inte förmedlar rörelse. Fotopunkter har valts där förgrundsobjekt som träd och buskage döljer verken. Fotografier är tagna under dagar med horisontdis eller låga moln. Vidvinkelobjektiv visar inte omvärlden på samma sätt som mänskliga ögon.

Höjd och antal verk: Enligt Vindbruksplanen ska lägsta möjliga tornhöjder väljas. Kommunen har inte redovisat varför 130 m har godtagits. Det har inte redovisats vilka avvägningar som har gjorts för att komma fram till att 130 m är en godtagbar höjd. Enligt MKB kommer höjdskillnaderna mellan turbinhöjderna att vara 7 m. Boverket anser att större än 5 m skillnader bör regleras. enligt Vindbruksplanen bör antalet verk vara ojämnt vilket också allmänt är estetiskt mer tilltalande. Kommunen har inte redovisat skäl för avsteget.

Efterbehandling m.m.: Fundamenten kommer att börja spricka med tiden och inom hundra år sticker krackelerad betong med sönderrostade armeringsjärn upp. Kommande generationer får ta hand om återställandet.

Carina Blomström Lundqvist har överklagat beslutet och yrkat att det inhiberas. I första hand yrkas att byggloven avslås och verksamheten förbjuds; i andra hand att ärendena återförvisas för ny handläggning. Hon har i huvudsak anfört följande. Det sista unika oemotståndligt vackra på Öland tas bort. Besluten uppfyller inte kraven i 2 kap plan- och bygglagen, de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap miljöbalken och riksintresse- och områdesskyddsreglerna i 3, 4 och 7 kap miljöbalken. Förordnande om landskapsbildskydd negligeras. Projektet uppfyller inte kraven på lämplig lokalisering. Ärendet har såväl nationell som internationell betydelse och yttrande bör inhämtas från Naturvårdsverket och Riksantikvarieämbetet. Sverige kan förlora ett Världsarv. Hon hänvisar till Länsstyrelsens, Miljöprövningsdelegationens, beslut 2013-07-01 om avslag för fyra verk i Bottorp. De motstående intressen som fanns i det ärendet är ännu tydligare i detta. Regeringen har tidigare avslagit ansökan om lägre vindkraftverk i området. Etableringsområdet gränsar till Natura

2000-området Stora Alvaret som är skyddat enligt EU:s fågel- respektive habitatsdirektiv. Vingarna på tre av verken sträcker sig 50 m in i det skyddade området. Höjden kommer att dominera stora delar av landskapet och riskerar att negativt påverka häckande rovfågelarter som skyddas genom Natura 2000-området.

Sveriges Ornitologiska förening (SOF) och Ölands Ornitologiska förening (ÖOF) samt Helene Lundkvist har överklagat samtliga beslut och i första hand yrkat att bygglov avslås samt att verksamheten förbjuds enligt miljöbalken. I andra hand yrkas att ärendena återförvisas för ny handläggning. Föreningarna begär att Naturvårdsverket ska få yttra sig. Särskilt känsliga miljöer som viktiga flyttstråk bör inte bebyggas med vindkraftverk. Ölands geografiska läge och form resulterar i stora koncentrationer av flyttfåglar vår och höst. Många fågelindivider gör upprepade sträckförsök och retursträcken går ofta mot nord-nordväst via Grönhögen-Albrunna-Södra Möckleby men även över Eketorp-Stormaren. Exakt var fåglarna flyger beror till stor del på vindarna. Av de arter som regelbundet sträcker förbi området finns åtta på den svenska rödlistan: bivråk, havsörn, kungsörn, fjällvråk, blå kärrhök, ängshök, pilgrimsfalk och tornseglare. Tolv observerade arter är upptagna i bilaga 1 till EU:s fågeldirektiv. MKB:n är otillräcklig för att kartlägga de sträck som berör området. De besök som gjorts kan möjligen skapa en uppfattning om de häckande arterna, men det saknas grundläggande fakta om fågelsträck liksom vilka rovfåglar som häckar i sträckens närhet. Det föreligger stor risk för påverkan på både häckande och sträckande fåglar. Fågelskyddsområdet Stormaren ligger drygt 1 km nordost om de planerade verken. Området är riksintresse för naturvård och friluftsliv. Södra Öland är det enda område som fortfarande omfattas av förordnande om skydd för landskapsbilden. Etableringen torde därför kräva dispens. Vindkraftsparken planeras i direkt anslutning till Natura 2000-området Stora Alvaret som är instiftat

med stöd av både habitats- och fågeldirektiven. Även åtgärder utanför området kan vara otillåtna om de riskerar att skada skyddsvärden inom området. Skyddade arter som ängshök och stenfalk, men även tillkomna havsörn, kungsörn och brun kärrhök, rör sig sannolikt under häckningstiden inom det planerade vindkraftsområdet. Större rovfåglar kolliderar proportionerligt sett oftare med vindkraftverk vilket får större betydelse för populationen. Studier från Gotland och USA visar på bl.a. högre kollisonstal än vad som tidigare framkommit och andra studier visar att förekomsten av fåglar minskar i närheten av vindkraftverk. Inom 500 m är effekten 15-35 % densitetsminskning. Bl.a. blå kärrhök påverkas mest. Albrunna kalkbrott är mycket artrik vad gäller fladdermöss. 2 km skyddsavstånd bör tillämpas för kända eller potentiella kolonier av barbastell eller särskilt artrika lokaler. Det sydligaste verket planeras 40-60 m från vandringsleden Bergstigens avslutning som är välbesökt av friluftsintresserade.

Fritz Eriksson har överklagat besluten om försiktighetsmått och yrkat i första hand att Länsstyrelsen förbjuder verksamheten, i andra hand att ärendena återförvisas. Han har alternativt yrkat att Länsstyrelsen undanröjer besluten och förelägger verksamhetsutövarna att söka tillstånd enligt 9 kap miljöbalken. I vart fall yrkar han att Länsstyrelsen ändrar försiktighetsmåtten på det sätt som framgår nedan under rubriken *försiktighetsmått*.

Formella invändningar: Kommunen har underlåtit att göra en lokaliseringsprövning enligt 2 kap 6 § miljöbalken. Kommunen har underlåtit att pröva om verksamheten borde tillståndsprövas enligt 26 a § förordning (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH). Kommunen har inte prövat om verksamheten kräver en MKB. I vart fall har kommunen inte uttryckligen godkänt den MKB som upprättats.

Invändningar i sak: Besluten saknar uppgifter om verkens exakta placering trots att det är ett krav enligt översiktsplanen. Flera andra riktlinjer i översiktsplanen har åsidosatts (samma invändningar som tidigare redogörelser, Länsstyrelsens anmärkning). Riksintressena för kulturvård Albrunna-Vickleby, Gräsgård-Segerstad, Sebberneby, Eketorp, Ås och Hulterstad-Stenåsa kommer att påverkas visuellt. Etableringen kommer att dominera områdena och konkurrera med enskilda element. Även Stora Alvarets öppna landskapsbild som är säregen och har stora skönhetsvärden påverkas. Vindkraftsutbyggnad strider mot ambitionerna i kommunens Turismstrategi 2012-2020. Etableringen kan medföra att världsarvsstatusen för Södra Ölands odlingslandskap förloras. Det ska göras en konventionskonform tolkning av Världsarvskonventionen. Etableringen får stor påverkan på fåglar och fladdermöss (*i denna del hänvisas huvudsakligen till vad som anförts av SOF och ÖOF med följande tillägg, Länsstyrelsens anmärkning*). Utredningen är inte tillräcklig för att kartlägga de sträck som berör området. De flesta observationer vid Albrunna stenbrott görs under perioden maj-juni, medan ytterst få görs på hösten. I närområdet finns boplatser för havsörn, kungsörn, ängshök, brun kärrhök och stenfalk. Brun kärrhök och tornfalk häckar också i stenbrottet. Fiskgjusar ses ibland vid kalkbrottet där vattenytorna har stor dragningskraft. Länsstyrelsens beslut om tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken (Natura 2000) hindrar inte att klagandena i dessa ärenden påtalar etableringens inverkan på Natura 2000-området och de arter som ska bevaras inom området. Ett skyddsavstånd om 2 km bör tillämpas i förhållande till fladdermöss.

Enskilda intressen: Fotomontagen är bristfälliga och inte rättvisande. Utsikten från hans fastighet spolieras och fastighetens värde minskar. Det är osäkert hur han drabbas av buller, och underlaget för beräkningarna är bristfälligt då fabrikat och modell inte har angetts. De korta avstånden mellan verken innebär risk för interferens. Risken för påverkan vid inversion påpekas särskilt. Kommunen

uppmanas att begära en redovisning av lågfrekvent buller då det saknas forskning om hur större verk alstrar lågfrekvent buller.

Skäl för återförvisning: Kommunstyrelsens ledamöter var med några undantag jäviga vid beslutet då de tidigare (felaktigt) hemställt att kommunfullmäktige skulle bifalla ansökningarna. MKB har inte godkänts genom särskilt beslut.

Skäl för alternativyrkandet om tillståndsplikt: Det framgår inte om kommunen har beaktat kriterierna i bilaga 2 till förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar (MKB-förordningen). Med hänsyn till projektets omfattning och övriga kriterier i bilagan kan verksamheten antas medföra betydande miljöpåverkan. Vidare måste beaktas att etableringen gäller ett kontroversiellt område med stora kultur- och naturvärden samt att avstegen från vindkraftsplanen är av prejudicerande betydelse.

Försiktighetsmått: Förelagda försiktighetsmått är otydliga angående anläggning av vägar m.m. Det bör vara förbjudet att göra ingrepp i buskage som är tillhåll för höksångare. Byggstarten bör anpassas efter höksångarens häckning. Skyddsföreskrifter för fladdermöss bör tas in i beslutet avseende verken på Degerhamn 4:83 och 4:1.

Fritz Eriksson har vidare hänvisat till en promemoria av Göran Andersson och Stig Holmstedt, båda ornitologer. Andersson och Holmstedt har bl.a. anfört att fågelinventeringen är genomförd under alltför kort tid, att tonvikten i MKB är på marken och inte på vad som sker i luftrummet kring rotorblad samt i form av ljud- och skuggstörningar på fåglar.

Cementa AB har återkallat anmälan såvitt avser verk 6 men i övrigt vidhållit att driften av verken är förenlig med miljöbalken. Bolaget har godtagit att

Länsstyrelsen skärper försiktighetsmåtten till skydd för höksångare och fladdermöss om Länsstyrelsens finner skäl för det.

Handläggningen

Degerhamn Vind AB och Cementa AB har kompletterat utredningen med uppföljande inventering av sydpipistrell samt eftersök av havsörnsbo.

Inventeringens slutsats är att sydpipistrell förekommer i området under hösten men att aktiviteten av arten är mycket låg. Totalt har 94 inspelningar av sydpipistrell gjorts under 82 nätter. Arten förekommer sporadiskt under veckorna 34-36 samt 39-40. Det tyder på migration i två omgångar.

Eftersök/inventering av havsörnsbo genomfördes 26 och 27 november 2014. Inget havsörnsbo eller andra tecken på häckande havsörn kunde noteras i de genomsökta områdena.

Länsstyrelsen beslutade 2014-12-10 att avvisa yrkandena om inhibition av anmälningsärendena men att meddela inhibition av byggloven.

Klagandena har beretts tillfälle att yttra sig över Degerhamn Vind AB:s och Cementa AB:s kompletteringar. Klagandena har ifrågasatt inventeringarna av fladdermöss och havsörnsbon. De har framhållit att Länsstyrelsens naturenhet anser att området tycks vara en viktig vårlokal för fladdermöss vilket behöver

utredas vidare. Inventeringen av havsörnsbon ger endast en ögonblicksbild som inte säger något om förekomsten över tid. Inventeringen saknar uppgifter om lämpliga boträd och viloträd.

Kommunstyrelsen i Mörbylånga har i yttrande uppgett att det tillkomna underlaget inte föranleder några ytterligare kommentarer.

Motivering till beslutet

Länsstyrelsen har samma dag som detta beslut meddelat beslut även i frågorna om bygglov för totalt sex vindkraftverk i samma grupp samt anmälan som gjorts enligt miljöbalken för den norra delen gruppen.

I det följande benämns vindkraftverken 1-6, där det nordligaste verket är nr 1 osv. Detta beslut rör följaktligen verken 4-6.

Talerätt

Enskilda får överklaga beslut enligt miljöbalken om de är berörda av beslutet. För att anses berörd måste en enskilds intressen av t.ex. äganderätt eller hälsa påverkas i en utsträckning som inte är helt försumbar eller tillfällig. Av handlingarna framgår att Stig Homstedt, Birgitta Ström, samt Eva och Lars Ettarp äger fastigheter eller är bosatta på avstånd om ca 4,5-6 km från etableringen. Även om verken kan vara synliga från det avståndet får risken för störningar för dessa personers hälsa eller egendom anses obefintlig. Carina

Blomström-Lundqvist har anfört att hon tillbringat alla somrar på Öland, att hon äger en fastighet i Stora Rör (ca 4,5 mil från etableringsområdet) och överväger att vidareutveckla sin verksamhet på Öland. Länsstyrelsen anser inte att vad Carina Blomström-Lundqvist har anfört ger henne talerätt. Nu nämnda personers överklaganden ska därför avvisas.

Ideella miljöorganisationers rätt att föra talan mot vissa beslut regleras i 16 kap 13 § miljöbalken. Även om rätten att överklaga försiktighetsmått efter anmälan inte uttryckligen omfattas av bestämmelsen ska den tolkas i ljuset av bl.a. EU-rätten (se referaten MÖD 2012:47 och 48, jmf även Högsta Förvaltningsdomstolens avgörande 2014-02-14, mål 5962-12). SOF och Ölands Ornitologiska förening har därför rätt att överklaga beslutet.

Tillståndsprövning?

Verksamheterna är inte var för sig eller tillsammans sådana att de är tillståndspliktiga enligt den vid tiden för anmälan gällande förordningen (1998:988) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH) eller den nu gällande miljöprövningsförordningen (2013:251) (MPF). Något absolut hinder mot att behandla ärendena som anmälningar har alltså inte förelegat.

Enligt 26 a § FMH ska en prövning ske om verksamheten ska antas medföra en betydande miljöpåverkan och därmed behöver tillståndsprövas. Kriterierna i bilaga 2 till förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar ska beaktas. Kommunstyrelsen har inte självständigt gjort denna prövning utan har, som det måste förstås, hänvisat till att Länsstyrelsen i beslut 2012-03-26 funnit att verksamheten inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Enligt Länsstyrelsens mening bör även en sådan formulering godtas som en

”egen” prövning. Att kommunstyrelsen fattat ett beslut med innebörden att verksamheten inte behöver tillståndsprövas kan därefter sägas framgå motsatsvis av 27 § FMH som anger att kommunstyrelsen antingen ska besluta om försiktighetsmått eller förelägga om tillståndsprövning.

Utgångspunkter för prövningen

Mot bakgrund av att Cementa AB återkallat anmälan avseende verk 6 bör kommunstyrelsen beslut undanröjas och ärendet avskrivas i den delen.

För en verksamhet eller åtgärd som tar i anspråk ett mark- eller vattenområde ska det väljas en plats som är lämplig med hänsyn till att ändamålet ska kunna uppnås med minsta intrång och olägenhet för människors hälsa och miljön (2 kap 6 § första stycket miljöbalken).

Den valda platsen har stöd i kommunens Vindkraftsplan antagen oktober 2011 (laga kraft augusti 2013) som är ett tematiskt tillägg till översiktsplanen. Det aktuella området benämns ”16. Norra Albrunna” och beskrivs på s 88. Vindbruksplanen baseras på utredningen Ölandsvind 2009 där områden valts ut i en tre-stegsprocess. Vindbruksplanen är i och för sig inte bindande men ger vägledning och bör tillmätas stor betydelse i fall den är aktuell och detaljerad. Några av klagandena har hänvisat till Regeringens avgörande 1998-06-25 (ärende 97/755/PL) som avsåg etablering av betydligt lägre verk. I regeringens beslut framhålls att en etablering i ett så pass känsligt område i vart fall kräver starka skäl och en väl underbyggd översiktlig planering. Utbyggnad av vindkraft är ett led i det nationella miljömålet om begränsad

miljöpåverkan. Länsstyrelsen anser därmed att det nu finns både starka skäl och en väl underbyggd översiktlig planering.

I det tematiska tillägget till översiktsplanen förordas etableringar av ojämna antal verk. Eftersom Cementa AB numera har återkallat ansökan om bygglov för verk sex finns det inte skäl att närmare pröva huruvida det är olämpligt med ett jämnt antal verk.

Ansökan avser verk med *bestämda* positioner i motsatts till en s.k. open-box, dvs. ett närmare avgränsat område med möjlighet till fri placering inom området. En flyttmån om 50 per verk med angivande att slutlig placering ska bestämmas i samråd med tillsynsmyndigheten är vanligt förekommande i branschen.

Länsstyrelsen bedömer att det inte är fråga om några avsteg från översiktsplanen som påverkar den fortsatta prövningen.

Oavsett om etableringen har stöd i översiktsplanen måste en individuell prövning ske där särskild hänsyn bör tas bl.a. till de motstående intressen som identifierats i översiktsplanen (se Mark- och miljööverdomstolens dom 2014-11-05, M 2762-14). Länsstyrelsen konstaterar inledningsvis i denna del att det endast är i underliggande tjänsteskrivelse 2013-11-06 som skälen till besluten redovisas. Motiveringen är begränsad till att nyttan av verksamheten får anses överväga störningarna och att störningarna får anses vara acceptabla. Underlaget i ärendet är dock sådant att det möjliggör en prövning nu vid Länsstyrelsen.

Allmänt om utredningen och underlaget för prövningen

Underlaget för prövningen av anmälningsärenden om vindkraftverk regleras i 25-25 a §§ FMH. I den utsträckning det behövs i det enskilda fallet ska en anmälan innehålla en miljökonsekvensbeskrivning enligt 6 kap miljöbalken.

Godkännande av MKB ska ske genom särskilt beslut i ärenden som inletts genom ansökan (6 kap 9 § miljöbalken). Något uttryckligt krav på godkännande i ärenden som inletts genom *anmälan* finns dock inte.

Länsstyrelsen delar i och för sig klagandenas inställning att MKB:n endast översiktligt redovisar det s.k. noll-alternativet, dvs. konsekvenserna av att verksamheten inte kommer till stånd. Några andra verkningar än att området förblir orört bedöms dock inte vara relevanta. Redovisningen av alternativa geografiska lokaliseringar är också mycket knapphändig. Alternativredovisningen är inte endast ett inslag i framtagandet av en fullständig MKB utan ska ses som en del av de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap miljöbalken (se NJA 2009, s 321) Syftet med redovisningen av alternativ är bl.a. att åskådliggöra verksamhetens miljöpåverkan genom att beskriva vilka konsekvenser som uppstår, eller inte uppstår, på andra platser. Det saknar betydelse för denna redovisning om verksamhetsutövaren faktiskt har tillgång till de alternativa områdena (rådigheten kan dock inverka på det slutliga valet av plats). Verksamhetens omfattning och typiska miljöpåverkan bör vara utgångspunkt för hur omfattande alternativredovisning som kan krävas. Motstående intressen kan skärpa kraven på alternativredovisningen medan t.ex. väl underbyggda nationella eller regionala planeringsunderlag kan minska kraven.

Den aktuella lokaliseringen har ett antal närmast unika egenskaper vilket medför att det är svårt att finna jämförbara alternativ; utanför Öland torde det vara helt orimligt. Länsstyrelsen bedömer därför att det får anses godtagbart att hänvisa till övriga områden i översiktsplanen. Bolagen har redovisat tre alternativa formationer och motiverat den valda linjära placeringen som lämplig med hänsyn till visuell påverkan och till streckande fåglar.

Det är sökanden som bekostar och ansvarar för utredningen i ärenden enligt miljöbalken (se t.ex. 6 kap 10 § miljöbalken). Under framtagandet av utredning ska verksamhetsutövaren samråda med bl.a. kommunen och andra intressenter. Det finns därför ingen anledning att anmärka mot hur underlaget har tagits fram. I ärendena finns ett omfattande utredningsmaterial och en miljökonsekvensbeskrivning. Länsstyrelsen anser att utredningarna av buller, annan påverkan på människors hälsa m.m., landskapsbilden, naturvärden samt fåglar och fladdermöss har genomförts i den omfattning och med den noggrannhet som ärendena kräver. Inventering av fågel och fladdermöss har vid enstaka tillfällen förkortats eller störts av väderförhållandena. Det bedöms dock inte ha påverkat underlaget eller slutsatserna i någon nämnvärd utsträckning. Genom den kompletterande inventeringen av havsörnsbon anser Länsstyrelsen att det kan uteslutas att häckande havsörn förekommer i området. Även de frågetecknen som väckts kring förekomsten av fladdermusarten *pipistrell* får anses utredda genom den kompletterande inventeringen. Det får anses stå klart att området är en betydelsefull lokal för fladdermöss såväl på hösten som på våren. Ytterligare utredningar för att närmare avgöra exakt *hur* betydelsefullt området är som vårlokal behövs inte.

Natur- och kulturvärden

Etableringsområdet omges i norr, öst och syd av naturreservat. I väster finns bebyggelse som ingår som en del i riksintresset för kulturmiljövård.

Öland är i sin helhet av riksintresse med hänsyn till natur- och kulturvärdena (4 kap 1 och 2 §§ miljöbalken). Exploateringsföretag får komma till stånd endast det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdets värden. Södra Ölands odlingslandskap är upptaget på Unescos Världsarvslista. Skälen för att upptas i listan är att området tagit sin form från en lång kulturhistoria, anpassats efter de geologiska och topografiska förutsättningarna, samt att området är ett unikt exempel på hur mänsklig bosättning optimalt utnyttjar landskapet. De natur- och kulturvärden som världsarvsstatusen sammanfattar skyddas genom miljöbalkens- och plan- och bygglagens regler samt kulturmiljölagen (1988:950). Det finns därför ingen möjlighet att beakta världsarvsstatusen som en egen eller självständig grund i prövningen. Det är istället framförallt miljöbalkens hänsynsregler om lämplig lokalisering som blir avgörande.

Bolagen har bedömt att det inte bör uppstå någon oacceptabel konkurrens mellan landmärken och vindkraftverken då avstånd och proportioner har beaktats. Bolagen har redovisad landskapsanalys (Atrio Arkitekter och Wilark konsult, 2011-08-11). Bolagen har även redovisat påverkansunderlag på Stora alvaret (Ecocom 2011-10-03). Stora Alvaret är klassat som Natura 2000-område och hyser mycket höga natur- och kulturvärden utifrån det unika landskapet och den flertusenåriga beteshävden. Endast ett av verken (nr 3)

berör det skyddade området direkt och ianspråktar ca 0,2 hektar mark. Stora Alvaret är dock till ytan mycket stort och vindkraftsetableringen påverkar en förhållandevis liten del av området. De mer påtagliga kulturvärdena i det direkta närområdet måste också anses vara begränsade till följd av den exploatering som redan har skett i form av kalkbrytning.

Länsstyrelsen har i samrådsyttrande 2012-09-20 anfört bl.a. följande. Vindkraftsparken kommer att utgöra en visuell påverkan på riksintressen för kulturmiljövård Albrunna-Vickleby, Gräsgård-Segerstad, Sebberneby, Eketorp, Ås och Hulterstad-Stenåsa. Etableringen kommer att i hög grad konkurrera med enskilda kulturelement och dominera ett område med särskild kulturhistorisk karaktär. Även naturområdet Stora Alvaret innehåller stora kulturvärden då det har en säregen landskapsbild och stora skönhetsvärden.

Områden som är av riksintresse ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan skada de värden som bör bevaras. Med påtaglig skada avses sådana åtgärder som kan ha en bestående negativ inverkan, eller som under en begränsad tid kan ha mycket stor negativ påverkan, på det aktuella intresset (Mark- och miljööverdomstolens dom 2014-05-13, mål P 223-14). Bedömningen bör så långt som möjligt ske objektivt utifrån hur de värden som bör skyddas har beskrivits. Området är ett närmast unikt exempel på en tusenårig markanvändning och indelning i agrar bebyggelse, odlad jord och betesmark. Vidare präglas området av flera distinkta och historiskt signifikanta tidsskikt som tillsammans speglar ett betydande tidsdjup. Det pedagogiska värdet av det tydliga och "lättlästa" landskapet är mycket högt. I nu nämnda hänseende anser Länsstyrelsen att vindkraftetableringen inte förtar områdets kulturhistoriska kvalitéer. I fråga om visuell påverkan från vindkraftverk bör hänsyn i första hand tas till sådana kulturhistoriskt värdefulla etableringar som uppförts för att vara dominerande i landskapet. I beskrivningen av

riksintresset Albrunna-Vickleby framgår inte klart att det finns byggnadsverk med sådana värden även om ett flertal äldre kyrkobyggnader nämns. Klagandena har särskilt hänvisat till Södra Möckleby kyrka var torn reser sig ca 28 m. Kyrkan är belägen inne i samhället och Länsstyrelsen kan, utifrån fotomontaget vid punkt 5, Alunskolan, inte se att någon konkurrens uppstår vid betraktande norrifrån. Från fotopunkterna 7 (Kvinnsgröta) och 20 (Albrunnalund) där den tänkta etableringen betraktas österifrån respektive söderifrån, kan kyrktornet inte tydligt urskiljas. Avstånden till övriga riksintresseområden för kulturmiljön är så stora att den visuella påverkan bedöms vara liten. Även Stora Alvaret är av riksintresse till följd av områdets Natura 2000-status. I bevarandeplanen fastställd 2005-08-15 noteras att den öppna landskapsbilden är mycket säregen och har stora skönhetsvärden. Länsstyrelsen kan dock inte finna några konkreta uttalanden till skydd för just det intresset. Att anläggningar inte bör komma till stånd *inom* området hindrar inte att de etableras utanför oavsett om det skulle kunna medföra visuell påverkan över gränsen. Länsstyrelsen anser vidare att Natura 2000-skyddet, dvs. skydd för arter och habitat, inte utan vidare kan tillämpas så att det även omfattar kulturmiljö och liknande omgivningspåverkan.

Utan några specifika uttalanden kan endast generella bedömningar av etableringens påverkan göras. Länsstyrelsen konstaterar att etableringens omfattning, i förhållande till de skyddsvärda områdenas storlek, är mycket liten. Någon oacceptabel risk för påtaglig skada på de skyddade områdena kan därmed inte anses föreligga.

Särskilt om landskapsbilden

Stora delar av södra Öland omfattas alltjämt av skydd för landskapsbilden. Etableringsområdet ligger dock inte inom det skyddade området. Genom den tillåtlighetsprövning som sker i samband med en anmälan enligt miljöbalken åsidosätts dessutom kravet på tillstånd enligt naturvårdslagens bestämmelser om landskapsbildskydd (se Mark- och miljööverdomstolens dom 2013-02-13, mål M 8238-12).

En relativt omfattande landskapsanalys med fotomontage ingår i anmälningshandlingarna. Områdets flacka karaktär gör att verken syns på långt håll. På längre avstånd kommer dock faktorer som ljus och himmelbakgrund att påverka synligheten. Först på ca 7 km avstånd är verken nära nog dolda från de fotopunkter där synfältet är så långt. Vid ca 1,5 – 5 km avstånd är dock det visuella intrycket begränsat genom att verken sammanfaller med kraftledningar eller skog. Påverkan på landskapsbilden är som störst vid Pilekulla och Stormaren, ca 1 km respektive 1,4 km från verken. Länsstyrelsen anser att avstånden i kombination med den valda linjära placeringen innebär att tillräcklig hänsyn har tagits till hur verken påverkar landskapsbilden.

Mark- och miljööverdomstolen har i dom 2014-01-24, M 9650-12, ansett att det inte var tillåtligt att etablera 83 vindkraftverk på ett sätt som skulle medföra en ”påtagligt negativ landskapsbildeffekt” och att en by ”nära nog inringades av vindkraftverk.” Överdomstolen godtog dock ett andrahandsyrkande om 53 verk. Viss påverkan på naturupplevelse från ett område av riksintresse kunde därmed godtas. Mot bakgrund av att det är fråga om ett begränsat antal verk bedömer Länsstyrelsen att påverkan på landskapsbilden i detta ärende kan accepteras.

Påverkan på naturvärden – fåglar och fladdermöss

Södra Öland är ett betydelsefullt område för fågellivet utifrån närheten till havet och det geografiska läget. Vid inventeringen har totalt 88 arter observerats. De uppgifter som har lämnats av klagandena belyser också att området är betydelsefullt för fågellivet.

Under kommunens handläggning har Länsstyrelsen 2012-09-20 anfört att det saknas uppenbara motsättningar mellan fågellivet och den anmälda verksamheten utöver de som omfattas av Natura 2000-områdets skydd.

I underlaget för de nu aktuella ärendena ingår Påverkansunderlag Stora Alvaret (Ecocom 2011-10-03) som belyser inventerade naturvärden och förekomst av det fågelliv som omfattas av Natura 2000-områdets bevarandeplan. Underlaget redovisar även konsekvenserna av vindkraftsetableringen. Länsstyrelsen meddelade tillstånd enligt bestämmelserna om Natura 2000-områden och det beslutet vann laga kraft 2013-10-07 sedan Mark- och miljööverdomstolen fastställt underinstansens beslut att avvisa överklaganden från enskilda. Som några av klagandena har påpekat (vilket också överdomstolen erinrade om) finns i dessa ärenden inget hinder för enskilda med klagorätt i övrigt att åberopa påverkan på Natura 2000-området som grund för upphävande (se även Mark- och miljööverdomstolens dom 2015-03-05, M 7960-14). Länsstyrelsen finner dock inte att det nu finns något skäl att göra en annan bedömning än att etableringen kan godtas ur Natura 2000-perspektivet. Beträffande ängshöken kan följande tilläggas.

Länsstyrelsens naturvårdsenhet har anfört att ängshök har noterats häcka ca 1,4 km från närmaste verk. När frågan om tillstånd enligt Natura 2000-bestämmelserna prövades angavs att inga häckningar närmare än 2,5 km förekommit de senaste 6 åren. Ängshök ingår bland de arter som Natura 2000-området avser att skydda. Naturvårdsverket har tagit fram ett åtgärdsprogram för ängshöken (Rapport 6465, åtgärdsprogram för ängshök 2011-2015). I åtgärdsprogramet framgår bl.a. följande. Vindkraftverk 0-1 km från boplatser är sannolikt helt förödande, men all placering av vindkraftverk inom 5 km från boplatsen har en negativ inverkan på häckning. Graden av påverkan kan väntas variera beroende på jaktrevirets utseende. Länsstyrelsen noterar att rapporten är författad av Staffan Rodebrand, som även lämnat uppgifter under sökandenas utredning av platsens lämplighet för vindkraftsetablering. Rodebrand har därvid uppgett att ängshökens jaktrevir kan påverkas men att etableringen inte torde påverka häckande ängshök i någon större negativ utsträckning.

Av åtgärdsprogrammet för ängshök framgår vidare bl.a. följande. Ängshöken jagar i öppna marker, den undviker vindkraftverk men kan påverkas genom att bytesleveranserna blir längre om den måste flyga förbi verken. Åtgärdsprogrammet behandlar inte kollisioner som en riskfaktor. Studier i Spanien (M de Lucas et. al. *Effects of wind farms on a Montagu's harrier population in Southern Spain*) antyder också att kollissionsrisken är liten. Med hänsyn till att det är fråga om ett mycket stort öppet område, att verken placeras i vad som måste betecknas som utkanten av det lämpliga jaktreviret och att endast två observationer gjordes (sannolikt en och samma individ) under inventeringen anser Länsstyrelsen att den eventuella förlusten av jaktrevir eller störningen i form av längre bytesleveranser torde bli försumbar.

Av utredningen (Ecocom, 2011 "Inventering vid kalkbrottet i Degerhamn av fågel 2010 och naturvärden 2011") framgår vidare att förekommande rovfågelarter inte kräver några särskilda hänsynstaganden eller att de har sina häckningsplatser på betryggande avstånd. Det är endast brun kärrhök och eventuellt ormvråk som konstaterats häcka inom eller i direkt anslutning till området. Utöver det finns muntliga uppgifter om tornfalk häckande i kalkbrottet. I forskning som refereras i Naturvårdsverkets syntesrapport (s 33) återfinns ormvråk och tornfalk bland de tio vanligaste kollisionsoffren. Ingen av de tre nämnda arterna finns med på den s.k. rödlistan. Enligt Länsstyrelsens bedömning utgör förekomsten av ovan nämnda fågelarter inte i sig att lokaliseringen är olämplig.

I samband med att Länsstyrelsen meddelade tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken gjordes bedömningen att vindkraftsetableringen inte kommer att innebära någon habitatsförlust för höksångare om buskage sparas. Vissa försiktighetsmått har i anmälningsärendet (samt även i tillståndet enligt 7 kap 28 a § miljöbalken) föreskrivits avseende anläggningsperioden för att minska påverkan på höksångare under de känsliga häckningsperioderna.

De betydande fågelsträck som berör södra Öland koncentreras framförallt kring kustbandet, 1 km från etableringsområdet, och öns östra sida (schäferiängarna) där det finns föda på s.k. strandängar. De sträck som inte följer kustlinjen utan korsar ön är koncentrerade utanför etableringsområdet, även om sträcken sannolikt påverkas i hög utsträckning av väder och vindförhållanden. Av särskild betydelse i detta sammanhang torde vara alvarsjön i Stormarenområdet, 1,2-1,3 km från närmaste verk. Fågelutredningens slutsats är att det under vissa dagar i april-maj och oktober kan passera större mängder gäss, främst vitkindade gäss. Störningen på sträckande gäss får vanligtvis anses vara liten då de undviker vindkraftverk;

även i dimma och i mörker. Placeringen av verken i nord-sydlig riktning bör också minska risken för kollisioner med flyttfåglar. Eventuella energiförluster till följd av att fåglar behöver väja för att undvika verken torde vara små då det är fråga om ett litet antal vindkraftverk. Länsstyrelsen finner därmed inte skäl att frångå bedömningen att påverkan på sträckande flyttfåglar får anses begränsad.

I närheten av vindkraftetablering kan habitatstörningar uppkomma. Utredningen drar slutsatsen att risken för habitatförlust är tämligen låg i västra och södra delarna av utredningsområdet. Även området kring dammarna vid verk 5 och 6 längst i söder betraktas som viktiga fågelhabitat för bl.a. vadare. Enligt utredningen har sju arter av vadare observerats, varav ingen är rödlistad. Vadare anses dock skyddsvärda i allmänhet då de är en minskande grupp fågelarter. Vadare anses i regel känsliga för habitatstörningar i högre utsträckning än andra arter. Hur stort avstånd runt vindkraftverk som behövs för att undvika störningar är något oklart och varierar under året men i Naturvårdsverkets syntesrapport 6467 (sammanfattning s 5) anges att undvikandet sträcker sig i regel mellan 100 och 500 m från kraftverket. Vidare anges i rapporten att särskild försiktighet bör iakttas i områden med högre tätheter av häckande vadare, dvs. havsstrandängar m.m. Länsstyrelsen, som beaktar att verk 6 inte kommer att uppföras, bedömer att det inte har framkommit att platsen är olämplig med hänsyn till vadare.

Utredningen (Ecocom 2011-10-17) visar att det förekommer ett stort antal fladdermusarter framförallt i kalkbrottet som är en vindskyddad miljö med tillgång till vatten. Nio arter har identifierats. Huvudsakligen består populationerna av dvärgfladdermus och nordisk fladdermus, som är de två

vanligaste arterna i landet. Även trollfladdermus förekommer i nämnvärd omfattning. De tre nu nämnda arterna är kollisionsbenägna då de jagar insekter som samlas på hög höjd runt vindkraftverk. Kompletterande inventering av *pipistrell* har genomförts. Länsstyrelsen ansluter sig i och med den kompletterande utredningen till utredningens slutsats att det sannolikt har varit tillfälliga, migrerande, exemplar av *pipistrell* som registrerats. Faunan är koncentrerad till dammarna i etableringsområdets södra del och den västliga dammen beskrivs som en rik miljö där artrikedomen och aktivitet är som störst. I syntesrapporten 6467 bedöms ett generellt skyddsavstånd om upp till 200 m mellan verk och skogspartier/trädridåer minska risken för kollisioner. Det avståndet har iakttagits, även om verk 5 kan komma att hamna närmare skog i och med den medgivna flyttmånen. Avståndet till vattenmiljöer har i utredningen ansetts vara det huvudsakliga problemet. Miljön i stenbrottet där verken är avsedda att uppföras är i sig lågriskmiljöer på grund av sin öppenhet. Bolagen har åtagit sig att under en utredningsperiod stänga av verk 5 under perioder då kollisionsrisken är som störst. I utredningen påtalas att eventuellt bör även "det tredje verket" (dvs. verk 4) omfattas av stoppregleringen. Åtagandet avseende verk 5 omfattas av det s.k. allmänna villkoret och är bindande för Bolagen. I praxis har dock skyddet för fladdermöss bedömts som en tillåtlighetsfråga vilket talar för att skyddet bör regleras uttryckligen i försiktighetsmått. Cementa AB har godtagit ett sådant försiktighetsmått. Det försiktighetsmått som nu föreskrivs i Länsstyrelsens beslut punkt 4 beaktar i fråga om tidsperioden som det gäller att aktivitet synes förekomma så länge som in i oktober månad. Länsstyrelsen bedömer därigenom att tillräcklig hänsyn har tagits även till fladdermusfaunan i området.

Inverkan på hälsa, buller och skuggning m.m.

Kommunstyrelsen har föreskrivit försiktighetsmått om buller och skuggning som motsvarar vad som är allmänt accepterat i praxis. Beräkningarna har gjorts med programmet Soundplan 7 enligt standarden Nord2000 av konsultföretaget ÅF Ingmansson. Beräkningarna har utgått från vindstyrka 8 m/s på 10 m höjd och en markråhetslängd om 0,05 vilket motsvarar det referensvärde vid vilket ljudeffekten oftast anges enligt standard (Naturvårdsverkets rapport 6241, Mätning och beräkning av ljud från vindkraft vägledning 2013-06-10). Det ankommer på Bolaget att anpassa sin verksamhet i förhållande till andra bullrande verksamheter så att försiktighetsmåtten kan innehållas.

I de fall kommunen i sin översiktsplan har pekat ut områden där låga bakgrundsljudnivåer är särskilt eftersträvansvärda, s.k. tysta områden, kan det vara motiverat att föreskriva försiktighetsmått om en högsta bullernivå om 35 dB(A). Mörbylånga kommun har i sin översiktsplan från 2007 angett att tysta områden ska inventeras och redovisas senast 2010 (ÖP 2007 s 175). I förslaget till översiktsplan 2014, har det däremot angetts att de exceptionellt stora sammanhängande områden som finns i kommunen fyller samma funktion som utpekade tysta områden (förslag till ÖP 2014, s 272). En sänkning till 35 dB(A) enbart på grund av närheten till fritidshus är inte motiverad i dessa ärenden.

Beträffande lågfrekvent buller framgår det av Naturvårdsverkets syntesrapport (6467) att det saknas vetenskapliga belägg för att lågfrekvent buller är skadligt för människors hälsa (se även "Kunskapssammanställning om infra- och lågfrekvent ljud från vindkraftsanläggningar: Exponering och

hälsoeffekter" slutrapport till Naturvårdsverket, reviderad slutversion 2011-11-28). Den ståndpunkten har i och för sig ifrågasatts i domstolspraxis (bl.a. Mark- och miljödomstolen i Växjö dom 2015-01-12, M 3188-14). Mark- och miljööverdomstolen har, såvitt Länsstyrelsen känner till, inte aktivt föreskrivit något särskilt villkor om lågfrekvent buller (se t.ex. MÖD dom 2014-01-24, M 9650-12) men har å andra sidan inte heller upphävt sådana villkor eller försiktighetsmått. Folkhälsomyndigheten (tidigare Socialstyrelsen) har utfärdat vägledning om vilka nivåer av lågfrekvent buller som kan accepteras (FoHMFS 2014:13, allmänna råd om buller inomhus). Enligt Länsstyrelsens mening utgör det inget hinder mot verksamheten att lågfrekvent buller inte har utretts särskilt då tillsynsmyndigheten kan föreskriva ytterligare försiktighetsmått om det skulle visa sig behövas.

Övriga invändningar

Länsstyrelsen anser inte att verksamheten aktualiserar något behov av dispens från artskyddsförordningen.

Länsstyrelsen anser inte att det har förekommit jäv vid beslutsfattandet.

Av sammanträdesprotokollet framgår att frågan om att beakta yttrande från ICOMOS m.m. var föremål för särskild omröstning varefter det beslutades att avgöra ärendet samma dag. Länsstyrelsen anser inte att beslutet fattats på ett bristfälligt underlag eller på något annat sätt inte tillkommit i laga ordning.

Efterbehandlingsfrågan har i tillräcklig omfattning reglerats genom försiktighetsmått och Bolagens åtaganden.

Påverkan på fastighetsvärden och kommunens turismstrategi är inte frågor som behandlas i denna prövning.

Sammanfattning

Etableringen avses att genomföras i ett område där de motstående intressena, framförallt fågel och fladdermöss samt visuella natur- och kulturvärden, gör sig starkt gällande. Det innebär dock inte att en viss verksamhet aldrig får komma till stånd i området. Avgörande är istället om verksamheten i det enskilda fallet går att förena med miljöbalkens och PBL:s hänsynsregler. Sökandena har identifierat och beskrivit de motstående intressen som finns vid den aktuella platsen. Lämpliga försiktighetsåtgärder i form av avstånd och placering har iakttagits för att minimera verksamhetens omgivningspåverkan. Enligt Länsstyrelsens bedömning har sökandena visat att det går att bedriva vindkraftsverksamheten på ett sätt som uppfyller hänsynsreglerna.

Beslutet har fattats av chefsjuristen Carl Stenberg efter föredragning av juristen Carl-Axel Persson (avvikande mening).

Handlingen är signerad digitalt och har därför ingen namnunderskrift.

Carl Stenberg

Carl-Axel Persson

Anvisningar för överklagande, se bilaga

Beslutet får överklagas inom tre veckor från det att parten fick del av beslutet. Överklagandet, som ska vara skriftligt, ställs till Mark- och Miljödomstolen i Växjö men lämnas in till Länsstyrelsen.

Avvikande mening

Jag anser att bygglovsbesluten ska upphävas och ansökningarna avslås samt att föreläggandena om försiktighetsmått ska undanröjas och anmälningsärendena i första hand avvisas och i andra hand återförvisas för fortsatt handläggning.

Sökandena har inte genomfört samråd på ett korrekt sätt och inte heller upprättat en fullständig miljökonsekvensbeskrivning. Kommunstyrelsen har inte handlagt ärendet enligt föreskrifterna i förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (FMH) och inte heller på ett tillfredställande sätt motiverat sina ställningstaganden. Det finns dessutom brister i miljökonsekvensbeskrivningen och i handläggningen inför tillståndet enligt 7 kap 28 a § miljöbalken (Natura 2000).

Samråd ska genomföras i god tid innan en ansökan om tillstånd eller anmälan om miljöfarlig verksamhet görs och miljökonsekvensbeskrivningen upprättas. Syftet med att genomföra samrådet i god tid är att myndigheter och den berörda allmänheten på ett tidigt stadium ska få reella möjligheter att delta i processen när alla alternativ står öppna. Miljökonsekvensbeskrivningen är daterad 2011-10-28. Enligt samrådsuppgifterna i såväl ansökan om tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken som anmälan till kommunen har angetts att möte har hållits med Mörbylånga kommun den 2011-10-17. Samråd har hållits med Länsstyrelsen "genom ansökan om prövning av betydande miljöpåverkan" 2011-10-31. Utredningshandlingen Påverkansunderlag Stora Alvaret (Ecocom 2011-10-03) är daterad 2011-10-03, dvs. två veckor innan mötet med kommunen. Fågel- och naturvärdesinventeringen utfördes 2010. Syftet med samrådet med Länsstyrelsen och kommunen har mot ovanstående bakgrund uppenbart förfelats. Någon närmare redogörelse för samrådet med enskilda och organisationer har inte lämnats.

En anmälan om miljöfarlig verksamhet ska innehålla en miljökonsekvensbeskrivning i den utsträckning som behövs i det enskilda fallet. När verksamheten inte ska antas medföra betydande miljöpåverkan är det inget uttryckligt krav att miljökonsekvensbeskrivningen innehåller en redovisning av alternativa platser. Redovisningen av alternativa platser, under förutsättning att sådana är realistiska, är emellertid grundläggande om

miljökonsekvensbeskrivningen ska fylla sitt syfte att, enligt 6 kap 3 § miljöbalken, möjliggöra en prövning mot miljöbalkens allmänna hänsynsregler (NJA 2009 s 321). Jag anser inte att det är tillräckligt att hänvisa till att andra områden utpekade som lämpliga för vindkraft är reserverade av andra verksamhetsutövare. I en ansökan om tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken (Natura 2000) krävs en miljökonsekvensbeskrivning. En miljökonsekvensbeskrivning som upprättats enbart för prövning enligt 7 kap 28 b § miljöbalken behöver "endast innehålla de uppgifter som behövs för den prövningen". Att kraven på redovisning av alternativa platser skulle ställas lägre i fråga om tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken än vid övriga prövningar förefaller orimligt.

Enligt 26 a § FMH ska den myndighet som handlägger ett anmälningsärende om vindkraftsetablering pröva om verksamheter behöver tillståndsprövas. Vid den bedömningen ska kriterierna i bilaga 2 till förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar beaktas. Kriterierna delas in i projektets karakteristiska egenskaper och projektets lokalisering vilka ska beaktas i förhållande till de möjliga effekternas karakteristiska egenskaper. Om myndigheten finner att verksamheten ska antas medföra en betydande miljöpåverkan ska myndigheten förelägga verksamhetsutövaren att ansöka om tillstånd. Betydelsen av huruvida etableringen behandlas som en anmälan eller som en ansökan om tillstånd har belysts av Mark- och miljööverdomstolen i ett flertal avgöranden (se senast 2014-11-14, M 4358-14). Kommunstyrelsen har inte gjort någon självständig bedömning av om verksamheten ska antas medföra betydande miljöpåverkan. Den bedömning som Länsstyrelsen gjorde 2012 var begränsad till verksamhetens påverkan på Natura 2000-området och inkluderade inte övriga allmänna och enskilda intressen. Under alla förhållanden kan bedömningen i fråga om betydande miljöpåverkan inte anses bindande för en efterkommande prövningsmyndighet (jmf prop. 1997/98:45 II s 58). Som redovisas i beslutet berör etableringen Natura 2000-området Stora Alvaret, riksintressen för kulturmiljövård samt för Ölands natur- och kulturvärden och friluftslivet, skyddsvärda och störningskänsliga fågel- och fladdermusfaunor samt ett stort antal närboende.

Kommunstyrelsen har i huvudsak grundat sitt beslut på att området utpekats som lämpligt i det tematiska tillägget till översiktsplanen. En översiktsplan är inte bindande och en prövning måste därför göras i varje enskilt fall, oaktat översiktsplanens innehåll. Den motivering som framgår av

beslutet anger endast att fördelarna överväger nackdelarna. Vilka fördelar och vilka nackdelar som avses är oklart. Jag anser att ärendet innehåller frågor som inte lämpar sig för den typen av bedömningar, bl.a. påverkan på fridlysta arter och påverkan på Natura 2000-området samt de närboendes hälsointressen. Det är inte heller förenligt med förvaltningslagens krav på motivering när beslutet går enskilda emot.

Länsstyrelsen har, utan närmare motivering, underlåtit att kungöra ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen avseende tillstånd enligt 7 kap 28 a § miljöbalken. Enligt 6 kap 8 § miljöbalken ska kungörelse ske, om det är lämpligt, för att allmänheten ska få tillgång till information om innehållet. Enligt 23 § tredje stycket förordningen (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. ska kungörelse alltid ske om ärendet är av stort allmänt intresse. Mot bakgrund av områdets unika karaktär, dess status som världsarv, dess betydelse för fågellivet m.m. och de många närboende anser jag att ärendet hade stort allmänintresse.

En miljökonsekvensbeskrivning för prövning enligt 7 kap 28 b § miljöbalken ska innehålla uppgifter om andra pågående eller planerade verksamheter som, tillsammans med den ansökta verksamheten, kan påverka bedömningen. Någon redovisning av vilka andra verksamheter som ska beaktas har inte lämnats. Kalkbrytning pågår fortfarande i området. Brytningen kan påverka Natura 2000-området direkt genom avvattning och indirekt genom mänsklig närvaro och transporter. I vindbruksplanen finns ytterligare ett område, 18 Ventlinge, utpekat som lämpligt för vindkraftsetablering. Även det området ligger i direkt anslutning till Natura 2000-området, ca 5 km söder om Albrunna-Degerhamn. I närheten av orten Grönhögen, ca 10 km söder om Albrunna-Degerhamn, finns en befintlig vindkraftspark inom Natura 2000-området, låt vara av betydligt lägre höjd. I samma område bedrivs täktverksamhet mot gränsen till Natura 2000-området.

Carl-Axel Persson

SVERIGES DOMSTOLAR

ANVISNING FÖR HUR MAN ÖVERKLAGAR – DOM I MÅL SOM HAR ÖVERKLAGATS TILL MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN

Den som vill överklaga mark- och miljödomstolens dom ska göra detta skriftligen. **Skrivelsen ska skickas eller lämnas till mark- och miljödomstolen.** Överklagandet prövas av Mark- och miljööverdomstolen vid Svea hovrätt.

Överklagandet ska ha kommit in till mark- och miljödomstolen **inom tre veckor** från domens datum. Sista dagen för överklagande finns angiven på sista sidan i domen.

För att ett överklagande ska kunna tas upp krävs att Mark- och miljööverdomstolen lämnar **prövningstillstånd**. Det görs om:

1. det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
2. det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som mark- och miljödomstolen har kommit till,
3. det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av högre rätt, eller
4. det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet.

Om prövningstillstånd inte meddelas står mark- och miljödomstolens avgörande fast. Det är därför viktigt att det klart och tydligt framgår av överklagandet till Mark- och miljööverdomstolen varför klaganden anser att prövningstillstånd bör meddelas.

Skrivelsen med överklagande ska innehålla uppgifter om:

1. den dom som överklagas med angivande av mark- och miljödomstolens namn, datum för domen samt målnummer,
2. den ändring av mark- och miljödomstolens dom som klaganden vill få till stånd,
3. grunderna (skälen) för överklagandet,
4. de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska meddelas, samt
5. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis.

Skriftliga bevis som inte lagts fram tidigare ska ges in samtidigt med överklagandet.

Om ni tidigare informerats om att **förenklad delgivning** kan komma att användas med er i målet/ärendet, kan sådant delgivningssätt också komma att användas med er i högre instanser om någon överklagar avgörandet dit.

Ytterligare upplysningar lämnas av mark- och miljödomstolen. Adress och telefonnummer finns på första sidan av domen.

DV 427 • Producerat av Domstolsverket • 2014-07